

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Pedagogická fakulta

Ústav pedagogiky a sociálních studií

Bc. Markéta Juříčková

VZDĚLÁNÍ JAKO FAKTOR OVLIVŇUJÍCÍ
ROZVODOVOST

Diplomová práce

Vedoucí práce: doc. Mgr. Štefan Chudý, Ph.D.

OLOMOUC 2015

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma *Vzdělání jako faktor ovlivňující rozvodovost* vypracovala samostatně pod vedením doc. Mgr. Štefana Chudého, Ph.D..

Všechny použité materiály a zdroje jsou citovány s ohledem na vědeckou etiku, autorská práva a zákony na ochranu duševního vlastnictví.

V Olomouci

.....

Poděkování

Děkuji vedoucímu práce doc. Mgr. Štefanu Chudému, Ph.D. za podněty a připomínky při vypracování práce.

Obsah

Úvod	6
1 Rodina	10
1.1 Typy rodin.....	11
1.2 Funkce rodiny	12
1.3 Změna klasické rodiny	15
1.3.1 Rodina v minulosti	15
1.3.2 Charakteristiky rodiny současnosti	16
1.3.3 Rodina a manželství v západní společnosti.....	17
1.3.4 Krize rodiny	17
1.3.5 Budoucnost euroamerické rodiny	19
2 Formy partnerského soužití.....	21
2.1 Manželství.....	21
2.2 Registrované partnerství	23
2.3 Kohabitace	26
3 ROZVOD MANŽELSTVÍ.....	29
3.1 Historický vývoj v právní oblasti rozvodu.....	29
3.2 Rozvod manželství dle zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.....	35
3.3 Změny v oblasti rozvodu manželství s přijetím zákona č. 89/2012 Sb. Občanský zákoník	40
3.4 Rozvodovost a příčiny rozvodu	42
3.4.1 Prediktory a koreláty rozvodovosti	43
3.4.1.1 Socioekonomický status.....	44
3.4.1.2 Věk vstupu do manželství	45
3.4.1.3 Etnicita a rasa	47
3.4.1.4 Děti.....	47
3.4.1.5 Doba trvání manželství	48
3.4.1.6 Město X venkov	48

3.4.1.7	Náboženství.....	48
3.4.1.8	Dědičnost rozvodovosti.....	48
3.4.1.9	Pořadí manželství.....	50
4	Empirická část.....	51
4.1	Předmět, cíle výzkumu, předpoklady a výzkumná otázka.....	51
4.2	Výzkumný vzorek.....	51
4.3	Metody zpracování dat.....	52
4.4	Zpracování dat	52
4.5	Výsledky výzkumu	53
4.5.1	Kategorie k analýze.....	53
4.5.2	Přehled výzkumných zjištění	63
4.6	Závěrečné zhodnocení empirické části	64
	Závěr.....	66
	Seznam zkratk.....	66
	Seznam použitých zdrojů.....	69
	Seznam grafů a tabulek.....	73

Úvod

V kontextu historických a společenských změn, jež na našem území proběhly za několik posledních desítek let a které soudobou společnost neustále formují, mění a ovlivňují, již nemůžeme na rodinu nahlížet tak, jako si mohli dovolit naši předci. Rodinné uspořádání se mění, rodina nabývá nových rozměrů, funkcí a podob. Rodina již odedávna existuje zejména proto, aby zajistila reprodukční funkci, péči a výchovu potomků. K rodině neodmyslitelně patřil pojem manželství. To už však dnes neplatí. Stále více párů spolu žije a vytváří rodinné zázemí a vazby pouze na základě dobrovolného rozhodnutí bez potřeby a nutnosti právně vymezeného a úředně stvrzeného svazku. A u těch párů, jež se rozhodnou do manželství vstoupit, zaznamenáváme narůstající procento těch, jež se neostýchají tyto manželské a rodinné vazby zpřetrhat a poté je opět zkouší navázat a rekonstruovat s partnerem novým včetně nových rodinných závazků a pout. Právě v narůstající rozvodovosti v populaci, zvyšujícím se počtu opakovaných rozvodů a rekonstruovaných manželství se zrcadlí nestabilita a proměnlivost rodinného soužití. Zde tedy vyvstává otázka, jak na současnou rodinu nahlížet. Lze ji považovat za nestabilní instituci, jež prochází krizí a do budoucna ji čeká velká reforma, nebo ji nastalé změny upevní a vrátí nazpět do původní podoby?

Rozvod je trauma. A na jeho traumatizující povaze mu neubírá ani fakt, že pro společnost přestal být neobvyklou, nevhodnou a stigmatizující společenskou událostí, ale naopak se stal přirozenou součástí fungování soudobé společnosti a rodinného uspořádání.

Každý rozvod má svou ekonomickou, právní a osobní stránku. Pro všechny zúčastněné tak představuje zátěž do budoucna pro mnoho následujících let a zkušenost s ním jejich osobnost výrazně změní. Ztráty spojené s rozvodem postihují všechny myslitelné aspekty lidského života. Jedná se o ztrátu partnera, děti přicházejí o stálou přítomnost jednoho z rodičů, ekonomické ztráty jsou pravidlem. I ztráta psychické rovnováhy jak partnerů, tak zejména dětí je jeho přirozeným aspektem.

Je však možné rozvodovost v době, kdy ji většina známých společností umožňuje, regulovat?

V době, kdy se manželský svazek a následná tvorba rodiny stala ryze privátní záležitostí, by na jakákoli striktní omezení a regulace společnost reagovala zcela jistě jako na zásah do té nejsoukromější sféry svého osobního života. Hlavní snahou společnosti je

však zachování rodiny, a tak vyvíjí co největší možné úsilí, aby nedocházelo k abnormálním a krizovým situacím.

Základy k pochopení dané problematiky, tedy rodinného života a rozvodovosti jako jeho aktuální přirozené součásti, jsem získala během studia multidisciplinárního oboru pedagogika – sociální práce, kdy informace a poznatky byly nabývány nejen během výuky jednotlivých předmětů se sociologickým, psychologickým a pedagogickým základem, ale také v průběhu výkonu odborných praxí v sociálních zařízeních úzce souvisejících s rodinou.

Výzkumným záměrem práce je postihnout problematiku rozvodovosti jak v historickém, tak současném kontextu. A to se zvláštním zaměřením na soudobou rodinu jako celek, aktuálně nejběžnější formy soužití českých partnerů a rodin a konečně formami ukončení partnerského svazku v jeho občansko-právním ukotvení.

Při vypracování je použita vědecko-analytická metoda.

Práce obsahuje teoretickou a empirickou část, jež jsou členěny do kapitol a k nim příslušným podkapitol.

Úvodní kapitola je zaměřena na rodinu jako celek. Je na ni zde nahlíženo z různých úhlů pohledu co se její funkčnosti, účelnosti a typovosti týče. Jsou analyzovány rozdíly mezi rodinou v minulosti a rodinou současné doby. Vzhledem ke společenským změnám, jež neustále probíhají a formují společenské uspořádání, je zde poukázáno na možnou krizi rodiny a její vize do budoucna.

Následující kapitola pojednává o třech soudobých nejčastěji využívaných formách partnerského soužití, jimiž jsou manželství, registrované partnerství a kohabitace. Podkapitola manželství se zaměřuje zejména na právní ukotvení uzavírání sňatků, jeho možné překážky, fungování a nastiňuje rozpad manželství, jemuž je poté věnována samostatná kapitola. Institut registrovaného partnerství je pro Českou republiku relativně novým pojmem, proto je zde zmíněno zejména jeho ukotvení do českého právního řádu, možnost uzavření či ukončení partnerství některá z práv a povinností partnerů. Nesezdané soužití, jež v evropských zemích nabývá neustále na popularitě, je zde uváděno zejména v kontrastu s manželským soužitím a naší snahou je také osvětlit důvod tohoto neustále narůstajícího trendu v populaci.

Třetí a poslední kapitola teoretické části práce se zaměřuje již na samotný rozvod manželství jako společenské události a právního aktu. Úvodní podkapitola je věnována historickému exkurzu v právní oblasti rozvodu, na niž navazuje současná občansko-právní novela upravující rozvod manželství na našem území. Vzhledem k teprve roční platnosti

nového občanského zákoníku se zaměřujeme také na změny, které s jeho uvedením nastaly v dosavadní právní úpravě zániku manželství. Rozsáhlá následující podkapitola popisuje a analyzuje možné prediktory a příčiny rozvodovosti. Každá z možných příčin je zde zkoumána zvláště z různých úhlů pohledu z hlediska své významnosti a obsáhlosti.

Z teoretických východisek a poznatků čerpá část empirická, jež se na rozvodovost zaměřuje podrobněji, a to zejména s ohledem na vzdělání manželů. Výzkumná část je členěna do tří okruhů.

Cílem první části je zjistit, zda lze dosaženou úroveň vzdělání posuzovat jako významný faktor ovlivňující rozvodovost. Výzkum je zaměřen na populaci České republiky, jež se v rozmezí let 2009 – 2013 rozvedla. Při vyvozování výzkumných závěrů se zaměříme zejména na vzdělanostní skupiny obyvatel s dosaženým základním nebo vysokoškolským vzděláním, u nichž předpokládáme statisticky významné rozdíly v rozvodovosti vzhledem ke zbývajícím vzdělanostním skupinám, jimiž jsou středoškolské vzdělání bez maturity a s maturitou.

Druhá část výzkumu se orientuje na vzdělanostní heterogamii či homogamii mezi manžely. Zajímá nás, zda vzdělanostní heterogamie mezi manžely bude významně zvyšovat riziko rozvodovosti u těchto párů. Zkoumaným vzorkem je ta část populace České republiky, jež v rozmezí let 2009 – 2012 vstoupila do svazku manželského nebo jej rozvodem naopak ukončila.

Ve třetí části výzkumného šetření se zaobíráme otázkou, zda lze v závislosti na pohlaví a vzdělání manželů zaznamenat odlišné důvody, jež zapříčiňují rozpad manželství. Zda je tedy možné najít soubor příčin rozvodovosti, jež jsou specifické pro konkrétní vzdělanostní kategorie. Zkoumaným vzorkem populace je opět skupina těch, jež se rozvedla v rozmezí let 2009 – 2013 na území České republiky a jsou známy údaje o dosaženém vzdělání a důvody, jež soud označil jako příčiny rozvratu manželství.

Následuje přehled jednotlivých výzkumných zjištění a závěrečné shrnutí empirické části.

Fond odborné literatury věnující se rodinné a vztahové problematice z hlediska rozvodovosti je obsáhlý. Můžeme se zabývat jak sociologickými, tak demografickými studii. Z českých sociologů jsou nejvýznamnější publikace a výzkumy zejména Iva Možného a Petra Pakosty. V diplomové práci bude využita analýza česky publikované odborné literatury jak českých, tak zahraničních autorů zabývajících se touto problematikou.

Současný výzkum se snaží zejména o postihnutí důvodů stoupajícího počtu rozvodů, prediktorů a příčin ovlivňujících rozvodovost a analýzu rekonstruovaných rodin a opakovaných rozvodů.

1 Rodina

„Člověk prý vynalezl rodinu, když zjistil, že nikomu se nedá věřit. Rodina je ideální krabičkou poslední záchrany, když přijdou těžké časy.“¹

Vymezení pojmu rodina není tak jednoduché, jak by se na první pohled mohlo zdát. V literatuře lze nalézt nespočet definic, odvíjejících se od skutečnosti, jakou rodinu máme na mysli, zda se kupříkladu jedná o rodinu malou, sestávající se z otce, matky a jejich dětí, či velkou rodinu, kdy bereme na vědomí více generací, tedy i prarodiče a širší příbuzenstvo. Většinou však za souhrnným označením rodina očekáváme společenskou jednotku jedinců, svazek dvou partnerů, jež jsou součástí malé sociální skupiny nebo buňky, která vzniká na základě pokrevního a manželského svazku a reprezentuje celek komplexních vztahů mezi ženou a mužem, rodiči a jejich dětmi napříč generacemi, rodinou a společností.²

V různých světových kulturách se setkáváme s rozmanitými formami rodinného života. Jejich rozličnost však nemění nic na tom, že rodina i nadále zůstává nejdůležitější společenskou skupinou, která je stavebním kamenem sociální struktury a ekonomickým prvkem s nezastupitelnou funkcí co se týče reprodukce biologického druhu a následně výchovou neboli socializací potomstva.³

Matoušek vyzdvihává fakt, že smyslem rodiny je tak již odedávna především plození a následná péče o potomky, jimž zprostředkovává vrůstání do jejich kultury a společnosti. Krom toho pak následně dochází k propojování generací a vytváření kontinuity a pout solidarity mezi nimi.⁴

Procesem socializace prochází každý jedinec již od raného dětství a v rámci tohoto působení je následně formován po celý život. Díky socializačnímu procesu se *„jedinec začleňuje do sociální skupiny, přičemž si osvojuje normy ve skupině panující, její hodnoty, učí se sociálním rolím spojeným s určitými pozicemi a dalším dovednostem a schopnostem. Pokud jedinec pociťuje osvojené způsoby chování, postoje a představy jako svoje vlastní a*

¹ MOŽNÝ, Ivo. *Česká společnost: nejdůležitější fakta o kvalitě našeho života*. (2002, s.25)

² GRECMANOVÁ, Helena, Drahomíra HOLOUŠOVÁ, Eva URBANOVSKÁ a Antonín BŮŽEK. *Obecná pedagogika II*. (1998, s.7)

³ SOCIOLOGICKÉ NAKLADATELSTVÍ (SLON). *Demografie (nejen) pro demografy*. (1993, s.39)

⁴ MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. (2003, s.9)

*samozřejmé, jsou tzv. internalizovány. Těžiště procesu socializace leží v dětství a mládí a jeho výsledkem je vytvoření sociálního Já, sociální identity, sociokulturní osobnosti.*⁵

Rodina jako primární socializační činitel v tomto procesu přejímá centrální roli. Je místem, kde se dítě dostává do konfrontace se základními sociálními kódy, např. jazykem. Nenásilnou formou prostřednictvím hry se tak učí rozlišovat různé sociální role a pozice a zvnitřňuje si normy a hodnoty své rodiny. Na funkci rodiny plynule navazuje socializační funkce školy, která zásadním způsobem přispívá k osvojování znalostí a zvnitřňování společenských pravidel. Rodina a škola dětem předávají kulturní kapitál, tedy soubor symbolických statků, jichž může jedinec využívat ku svému prospěchu. Za kulturní kapitál je tak považován jazyk, vědomosti, kulturní znalosti, proces vzdělávání, zvládnutí sociálních kódů.⁶

Rodina je nepostradatelnou institucí i pro dospělého člověka, který jako přední hodnoty svého života ve většině případů považuje mít stálého partnera a děti. Zde se pak zrcadlí jeho vlastní hodnoty, pocity smysluplnosti existence, zdraví a psychická podoba.⁷

Sociologové však upozorňují na rozmanitost socializačních činitelů a prostředí. Předávané hodnoty a normy se mohou u každé rodiny lišit, ne vždy jsou pozitivního charakteru a poukazují tak na skutečnost, že socializační rámec není homogenní. Lze zde narazit i na rozpor mezi kulturními vzorci předávanými rodinou a školou. Negativní působení tak může osobnost jedince nepříznivě formovat a ovlivnit tak jeho budoucí vývoj, začleňování a chování.⁸

1.1 Typy rodin

Literatura a jednotliví autoři nabízejí různá pojetí a rozlišení typů rodiny. Rodiny můžeme diferencovat například:

- Dle velikosti
 - Rodina nukleární, jaderná je tvořena manželi a jejich vlastními či adoptivními dětmi
 - Rozšířená rodina včetně širšího příbuzenstva nukleární rodiny⁹
- Dle funkčnosti

⁵ JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. (2001, s.220)

⁶ MONTOUSSÉ, Marc a Gilles RENOARD. *Přehled sociologie*. (2005, s.112)

⁷ MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. (2003, s.10)

⁸ MONTOUSSÉ, Marc a Gilles RENOARD. *Přehled sociologie*. (2005, s.113)

⁹ GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. (1999, s.156)

- Funkční (zdravá) rodina jako zdroj podpory, soudržnosti, plnění všechny funkce rodiny
- Afunkční rodina, ve které v ojedinělých případech dochází k narušení plnění jedné nebo několika funkcí, ty však vážněji nenarušují chod a fungování rodiny a následný zdravý vývoj dítěte
- Dysfunkční rodina, kde dochází k vnitřnímu rozpadu rodiny, proces socializace dítěte je vážně narušen, rodina nemůže dál fungovat bez zásahu a pomoci společnosti.¹⁰
- Dle úplnosti
 - Rodina úplná je tvořena oběma rodiči a jejich dítětem či dětmi. Avšak ani úplná rodina není zárukou kvality jejího působení, záleží na rodičích, jak plní své funkce ve vztahu k dětem.
 - V rodině neúplné jeden z rodičů chybí. Tento fakt může být zapříčiněn např. rozvodem, úmrtím, svobodná matka atd. Výzkumy dokazují, že dítě z neúplné rodiny postrádá vzor mužské či ženské role, což jej může v budoucnu výrazně ovlivnit v procesu socializace a utváření si mužské či ženské identity.¹¹
- Dle původu
 - Rodinou orientační označujeme rodinu, do které se jedinec narodí, ve které vyrůstá a formuje se
 - Rodinou prokreační je myšlena rodina, kterou jedinec sám zakládá, buduje, v níž on naplňuje rodinné funkce vůči svému protějšku a dětem.¹²

1.2 Funkce rodiny

Rodina jako sociální útvar se v průběhu dějin vyvíjela a formovala a spolu s ní se měnilo postavení jejich jednotlivých členů a funkce, jež by měli oni či rodina jako celek vykonávat. Některé z funkcí již ztratily svůj prvotní význam, byly přetvořeny, zmizely či se jejich význam naopak rozšířil. V tomto procesu byla řada funkcí delegována na státní aparát, ať už z části nebo zcela.¹³

¹⁰ KRAUS, Blahoslav a Věra POLÁČKOVÁ. *Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. (2001, s.79)

¹¹ GRECMANOVÁ, Helena, Drahomíra HOLOUŠOVÁ, Eva URBANOVSKÁ a Antonín BŮŽEK. *Obecná pedagogika II*. (1998, s. 25-26)

¹² KRAUS, Blahoslav a Věra POLÁČKOVÁ. *Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. (2001, s.79)

¹³ Tamtéž, s. 78-79

Funkcí, které by měla rodina plnit je uváděn nespočet, za ty stěžejní však považujeme:

- biologická–erotická (reprodukční),
- ekonomicko–zabezpečovací,
- emocionální,
- výchovná.¹⁴

Je samozřejmé, že **funkce biologicko-reprodukční** má stále nejstěžejnější a nezastupitelný význam, a to jak pro jedince, kteří v rodině vystupují, tak pro společnost jako celek. Bez kvalitní reprodukční základny by společnost neměla zabezpečen rozvoj ani fungování. V tomto směru je role státu velmi výrazná, v oblasti péče o rodinu zasahuje celou řadou opatření.¹⁵ Jedinec je schopen ve společnosti přežít i mimo rodinu, zde však není zaručena biologická kontinuita a s ní spojená reprodukce.

Rodina je nenahraditelným prvkem v rozvoji **ekonomického systému společnosti**. Její jednotliví členové reprezentují jak výrobní či nevýrobní sféru v rámci výkonu svého povolání, jsou však také jako celek významným spotřebitelem, na jehož chování závisí fungování trhu. Rodina jako ekonomická jednotka vykonává řadu rozhodnutí týkajících se investic, výdajů, využití finančních a materiálních prostředků ku prospěchu všech jejích členů. Prvek solidarity je jednou z charakteristických vlastností rodiny.¹⁶ Rodiče jsou povinni své děti materiálně zajistit. Pokud jim to jejich ekonomická situace nedovoluje, přebírá roli opět stát v podobě různých sociálních příspěvků.¹⁷ Ekonomický kapitál rodiny významně ovlivňuje životní šance individua. Dobře situovaná rodina a kvalitní zázemí poskytuje individuu výhodu již od narození v podobě hodnotné stravy a stravovacích návyků, zajištěním kvalitního vzdělání, možností cestovat, kulturně se obohacovat, umožní rané sportovní návyky. Nezastupitelnou roli v rámci hledání budoucího zaměstnání či partnera má také sociální kapitál rodiny, za což jsou považovány zdroje, které rodina čerpá v podobě výhodných známostí, přátel, konexí a styků. Je však jen na každém jedinci, zda dokáže nabízených šancí využít ke svému prospěchu. Jedním ze sociologických výzkumů

¹⁴ GRECMANOVÁ, Helena, Drahomíra HOLOUŠOVÁ, Eva URBANOVSKÁ a Antonín BŮŽEK. *Obecná pedagogika II.* (1998, s. 11)

¹⁵ KRAUS, Blahoslav a Věra POLÁČKOVÁ. *Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky.* (2001, s.79)

¹⁶ Tamtéž, s.80

¹⁷ GRECMANOVÁ, Helena, Drahomíra HOLOUŠOVÁ, Eva URBANOVSKÁ a Antonín BŮŽEK. *Obecná pedagogika II.* (1998, s. 12)

tak i nadále zůstává, zda narození člověka do určité rodiny ovlivní jeho budoucí celoživotní zařazení do jedné ze sociálních skupin, určuje, napomáhá či omezuje jeho životní šance.¹⁸

Emocionální funkce vychází z předpokladu rodiny jako intimní, malé sociální skupiny, jež je charakteristická důvěrnými, bezprostředními a osobními kontakty mezi členy, jejichž motivace je důsledkem pudových a citových procesů.¹⁹ Rodinné prostředí nabízí svým členům poznat a uspokojovat potřeby bezpečí, citové odezvy, sounáležitosti a utváří tak vhodné charakterové a emocionální vlastnosti dětí. Vhodné rodinné vztahy tak formují osobnost a jsou mu nápomocny při vytváření rodiny vlastní.²⁰ Potomci přejímají vzory chování, učí se novým sociálním rolím a reakcím na životní situace, které s nimi souvisí.²¹

Dle Grecmanové lze **výchovnou funkci** chápat jako záměrné, cílevědomé a dlouhodobé působení rodiny na své členy, tedy hlavně na děti, které musí brát ohledy na jejich individuální potřeby a společenské zájmy. Následně dochází k všestrannému formování jejich osobnosti, které se vyznačuje adaptačním a anticipačním charakterem. S výchovným působením rodiny je dítě konfrontováno od prenatálního období. Již během prvních tří let se mu dostávají první základy k citovému, mravnímu a intelektuálnímu profilu, na nichž pak buduje svou dospělou osobnost. Rodiče mají přirozeně právo a povinnost své potomky vychovávat, ale vždy musí brát na zřetel dětskou osobnost, akceptovat jejich potřeby, respektovat individualitu a práva. Nalézt správný výchovný styl a přístup k potomkům není vždy snadné, zde uvádíme jako extrémní dva výchovné přístupy. Jedním z nich je styl autoritativní, při němž dítě není přijímáno takové, jaké je, je užívána přemíra různých trestů, osobnost dítěte je potlačována, zažívá pocity strachu, úzkosti, agrese, dochází k poruchám sebehodnocení. Odborníky však není doporučován ani protipól, kterým je liberální výchovný styl, kdy rodiče nadměrně a shovívavě respektují veškeré potřeby a zájmy dítěte. Děti v rodině oplývají nadmírou svobody, jsou na ně kladeny až podhodnocující požadavky, rodičovská kontrola je slabá, odměny z jejich strany jsou velmi časté, dá se říci, že děti v tomto případě ovládají své rodiče. Ideálním stavem je zdravé rodinné prostředí, které se vyznačuje pochopením a důvěrou mezi rodiči a

¹⁸ MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*. (1999, s.89)

¹⁹ SOCIOLOGICKÉ NAKLADATELSTVÍ (SLON). *Demografie (nejen) pro demografy*. (1993, s.43)

²⁰ GRECMANOVÁ, Helena, Drahomíra HOLOUŠOVÁ, Eva URBANOVSKÁ a Antonín BŮŽEK. *Obecná pedagogika II*. (1998, s. 12)

²¹ SOCIOLOGICKÉ NAKLADATELSTVÍ (SLON). *Demografie (nejen) pro demografy*. (1993, s.44)

potomky navzájem, jehož přirozenou součástí je i projev nesouhlasu s chováním toho druhého, zodpovědné rozhodování, povzbuzení i potrestání. Výsledkem takového vztahu je socializovaný jedinec, tvůrčí, samostatný a aktivní dospělý člověk, který přijímá a akceptuje společenské normy v dané společnosti.²² Rodina zde reprezentuje první sociální skupinu, ve které má dítě možnost přizpůsobovat se životu ve společnosti, osvojovat si základní způsoby chování a návyky, jež jsou pro život ve skupině běžné. Výchovná funkce se tak zároveň stává funkcí socializačně – výchovnou, jejímž hlavním cílem je příprava dětí a mladistvých na vstup do praktického života.²³

1.3 Změna klasické rodiny

1.3.1 Rodina v minulosti

Již od doby předmoderní se na území západní Evropy objevovaly spíše rodiny nukleárního typu než rozšířené společenství. Role a postavení dítěte v rodině nebyla pevně ukotvena, emocionální funkce rodiny trpěla skutečností, že děti musely už od útlého věku pomáhat rodičům pracovat či odcházely z domova za prací nebo řemeslem a s rodiči se poté setkávali jen zřídka. Rodinné svazky a manželství mnohdy trvaly ještě kratší dobu, než je tomu, byť přes vysokou rozvodovost, dnes. Tento jev byl způsoben vysokou kojeneckou úmrtností, často smrtí rodičky při porodu. Celkově byla úmrtnost ve všech věkových kategoriích velmi vysoká a jednoho z partnerů či dítěte pak také způsobila rozvrat nebo rozptýl rodiny.²⁴

Dle Lawrence Stona můžeme sledovat vývoj rodiny od tradičních forem až po moderní, a to v období od 16. do 19. století.

V první fázi, a to od začátku 16. do první poloviny 17. století, hovoříme o rodinách nukleárního typu udržující úzké vztahy s širším příbuzenstvím a komunitou. Emocionální funkce rodinného soužití nebyla tím, o co by lidé primárně usilovali, pohlavní styk mezi manželi byl považován za nutnost ke zplození potomků. Odpovědnost za volbu partnera přebírají rodiče, příbuzenstvo nebo celá obec a podřizuje se aktuálním zájmům a potřebám.

Přechodná druhá fáze trvá od první poloviny 17. století do počátku 18. století. Zde se, zpočátku však jen ve vyšších vrstvách společnosti, začíná zřetelněji vymezovat a oproti

²² GRECMANOVÁ, Helena, Drahomíra HOLOUŠOVÁ, Eva URBANOVSKÁ a Antonín BŮŽEK. *Obecná pedagogika II.* (1998, s. 12-14)

²³ KRAUS, Blahoslav a Věra POLÁČKOVÁ. *Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky.* (2001, s.80)

²⁴ GIDDENS, Anthony. *Sociologie.* (1999, s.157)

jiným sociálním skupinám odlišovat, nukleární rodina. Do popředí se dostává zvyšující se autorita otce a mateřská a rodičovská láska.

V průběhu třetí fáze se postupně vymezuje a formuje typ rodinného soužití, jaký je nám znám dodnes a je pro západní společnost typický. Rodinu jako intimní sociální skupinu reprezentují úzké citové vazby mezi členy a zaměření pozornosti zejména na péči, emocionální podporu a výchovu dětí. Partnera si jedinci vybírají na základě citového individualismu, kdy se rozhodují dle své osobní volby, která pramení ze sexuální přitažlivosti nebo romantické lásky. Rodina se v ekonomickém sektoru přesouvá z pozice výrobce hmotných statků do pozice jejich spotřebitele.²⁵

1.3.2 Charakteristiky rodiny současnosti

Současná rodina je v důsledku řady důležitých momentů a skutečností pozměněna do této podoby:²⁶

1. Množství funkcí, jež původně náležely rodině, byly delegovány na jiné sociální instituce. V plné kompetenci si tak uchovala pouze některé z nich.
2. K započetí rodinného života již není potřeba partnerské soužití legalizovat dle platného právního systému, řada partnerů dnes žije a vychovává děti bez uzavření manželství.
3. V posledních desetiletích došlo k výraznému nárůstu rozvádějících se manželství, a to i navzdory tomu, že většina rozvádějících má děti.
4. Struktura rodiny se mění. Dochází k výraznému omezení vícegeneračních soužití, počet dětí v rodině se snižuje.
5. Díky rozšíření spolehlivé antikoncepce lze těhotenství odkládat a plánovat. Nezamýšlené rodičovství lze uměle přerušit, společnost je v tomto směru aktuálně značně liberální.
6. Délka lidského života se výrazně prodloužila. Prodlužuje se doba, kdy žijí rodiče s potomky ve společné domácnosti a zároveň je rodičům k dispozici i delší časový úsek, který stráví v domácnosti sami, když děti z domu odejdou a osamostatní se.
7. S korigovanou reprodukcí souvisí také reorganizace rodinného cyklu. Věk pro započetí rodinného života se prodlužuje, rodiči se tak partneři či manželé stávají až

²⁵ Tamtéž, s.158

²⁶ KRAUS, Blahoslav a Věra POLÁČKOVÁ. *Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. (2001, s.83-84)

po uplynutí delší doby společného soužití. Navyšuje se tak i věk prarodičů, kteří jsou však ve většině případů stále součástí pracovního procesu.

8. Současná ekonomická situace navyšuje nároky na čas rodičů, který jsou povinni věnovat pracovním povinnostem. Zároveň tak však ubývá času, který jsou schopni věnovat rodině a dětem. Otázkou také je, zda je tento čas využíván kvalitně, kdy toto rodinné působení je nenahraditelné zejména v rodinách s malými a předškolními dětmi.
9. Přibývá dvoukariérových manželství, kdy se vzhledem k růstu vzdělanosti a kvalifikovanosti otevírají ženám dveře ze soukromého světa rodiny do světa veřejného širší společnosti.

1.3.3 Rodina a manželství v západní společnosti

Rodina se i nadále vyznačuje nukleárním charakterem, což neznamená, že by byla zcela odstřižena a izolována od širších příbuzenských svazků, ale její základ je reprezentován rodiči a jejich dětmi. Zákon stanovuje, že svazek rodičů je monogamní. Zde však, vzhledem k vysoké rozvodovosti, se stále vyšší frekvencí narážíme na monogamii sériovou, kdy jedinec může za svůj život vystřídat hned několik manželských partnerů. Ty ale nemůže mít zároveň. Právně ošetřený je však jen manželský sňatek, mimomanželské poměry nejsou zákony korigovány. Citový individualismus dominuje nad účelovým výběrem partnera. Manželství tedy ve většině případů vychází z představy romantické lásky. Často se však představy o protějšku neztotožňují s realitou, rostoucí očekávání není naplněno, a to se poté odráží ve stále stoupající křivce rozvodovosti. Rodina se obvykle vyznačuje patrilinearitou a neolokalitou. Patrilinearita je označením fenoménu, kdy děti obvykle dostávají příjmení po otci a také majetek je obvykle děděn a předáván v linii mužské. To, že se nově vzniklý manželský pár obvykle stěhuje do nové domácnosti a na nové místo označujeme pojmem neolokalita.²⁷

1.3.4 Krize rodiny

Různé změny ve společnosti, které se odehrávají ve sférách ekonomických, ve školství, v sektoru zdravotního a sociálního zabezpečení, v oblasti náboženství, emancipace a liberalizace role ženy apod., zásadně ovlivňují situaci rodin. Jednak může docházet ke stmelování a upevňování rodinných vazeb, ale také naopak ke změnám

²⁷ MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*. (1999, s.160)

negativním, co se týče fungování a naplňování funkcí vedoucích až k jejich zániku. V tomto okamžiku a vzhledem k aktuální situaci hovoříme o krizi současné rodiny.²⁸

Sekera, který současnou rodinu přirovnává k rodině v nečase, se k nastalému stavu vyjadřuje ve své odborné publikaci a uvádí, že „*soudobá společnost je formována stavem, kdy zdravá, fungující rodina, která vychovává alespoň jedno dítě, se v současnosti řadí k menšinám. Rodiče snaží se zabezpečit kvalitní život nejen sobě, ale také svým potomkům (chodí do práce, platí daně, vyplňují smysluplně volný čas, ctí kladné hodnoty, slovo morálka jim nepřijde cizí apod.), se dostali do pozice, kdy je na ně nahlíženo jako na ty, kteří neodpovídají současnému životnímu stylu.*“²⁹

Domněnky Sekery svědčí o tom, že se současná společnost ocitá v časoprostoru, který není nakloněný společnému soužití, výchově dětí, trávení společného času a zdravému způsobu života vůbec.³⁰

Francouzští sociologové Montoussé a Renouard na tuto situaci nahlížejí z jiného úhlu pohledu. Odvracejí se od názoru a sdílí přesvědčení, že „*na základě mnoha indikátorů (např. snížení počtu sňatků či zvýšení počtu rozvodů) je možné se domnívat, že se rodina jako instituce nachází v krizi. Ve skutečnosti je tomu právě naopak – rodinná pouta jsou čím dál pevnější, proměňuje se pouze charakter rodinného soužití.*“ V současné společnosti již nejde hovořit jen o jednom typu rodiny, ale rodina může existovat v nejrůznějších formách. Páry uzavírají manželství čím dál později, zvyšuje se počet nesezdaných párů a s nimi procento narozených dětí počatých mimo manželství, existují rodiny s jedním rodičem, lidé žijí samostatně či střídavě v párových soužitích a obdobích bez partnera. Pokles porodnosti postihuje všechny průmyslové země již od sedmdesátých let. Rodiny se zmenšují jak díky poklesu porodnosti, tak proto, že ubývá vícegeneračních domácností.³¹ Rozvod se z výjimečného jevu stává situací běžnou, normální, kdy pravděpodobnost, že manželství postihne je tak vysoká, že postihuje charakter manželství a navyšuje tak různost forem uspořádání soukromého života. Zapřičiňuje tak vznik nových rodinných forem, označované jako rodiny jednorodičovské, neúplné, nově složené.³²

Rodina však i nadále, nehledě na její formu a velikost, plní svou socializační funkci. Rovněž i nadále zůstává prostředím s projevy vzájemné solidarity, jak již po

²⁸ GRECMANOVÁ, Helena, Drahomíra HOLOUŠOVÁ, Eva URBANOVSKÁ a Antonín BŮŽEK. *Obecná pedagogika II.* (1998, s.28)

²⁹ SEKERA, Ondřej. *Rodina v nečase.* (2010, s.4)

³⁰ Tamtéž, s.5

³¹ MONTOUSSÉ, Marc a Gilles RENOARD. *Přehled sociologie.*(2005, s.294)

³² BOUDON, Raymond. *Sociologický slovník.* (2004, s.176)

stránce emocionální, sociální a finanční s velmi pevnými mezigeneračními vazbami. Solidarita se značně projevuje také na úrovni párových soužití. Vedení domácnosti už není ve většině případů pouze doménou muže, v důsledku liberalizace mravů na přelomu šedesátých a sedmdesátých let spolu se stále rostoucí emancipací žen a jejich vstupem na trh práce se mnohdy upouští od modelu rozděleného rozpočtu a páry spravují svůj majetek jako celek, i navzdory tomu, že nejsou sezdáni.³³

Nynější rodinu oproti minulosti méně svazují ekonomické nutnosti a povinnosti, do popředí se dostávají citová pouta. Ty hrají hlavní roli jak při výběru partnera, tak v péči o dítě. Projevy citové náklonnosti vůči dítěti jsou jednou z charakteristik moderní společnosti, v lidových třídách nebyly děti odlišovány od dospělých dokonce až do začátku 20. století. Povinnost rodičů poskytovat dítěti lásku, vychovávat jej a zabezpečit do budoucna je možná právě jedním z důvodů snižující se porodnosti. „*V současnosti nedochází ani tak k odmítnutí rodiny, jako spíše k odmítnutí manželství a tradičních forem rodinného soužití založených na stálosti a přísném rozdělení rolí. Moderní rodina, pro niž je charakteristická potřeba svobody, není v krizi. Nynější stav lze charakterizovat slovy G. Simmela, který tvrdí, že život, ať již biologický, psychický, historický či sociální, je bez přestání konfrontován s oním protikladným pohybem sjednocování a rozdělování, čímž se neustále přetváří.*“³⁴

1.3.5 Budoucnost euroamerické rodiny

V závislosti na vyvstávající problematiku krize současné rodiny se nabízí otázka, zda bude možné i v budoucnu nadále hovořit o rodině jako základním kamenu lidské společnosti. Vědci s ohledem na výsledky zkoumání Sociologického ústavu či Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí odpovídají, že se situace navzdory novým společenským podmínkám jeví optimisticky. Rodina stále představuje místo sociálního bezpečí, jehož dominantní formou je uzavření manželského svazku.³⁵

Dle J. Alana by se rodinné soužití mohlo ubírat jedním ze čtyř nabízených směrů. **Industrializační model** namísto jednotné dominantní formy rodinného soužití nabízí hned několik různých forem, jejichž základem je volný pohyb z jedné do druhé. **Model biosociální** předpokládá, že zcela vymizí nukleární rodina a jelikož bude možné rodit děti bez rodičů, tak následně na vážnosti ztratí i instituce manželství. **Hodnotový směr** sleduje

³³ MONTOUSSÉ, Marc a Gilles RENOARD. *Přehled sociologie.*(2005, s.294-295)

³⁴ Tamtéž, s. 295-296

³⁵ KRAUS, Blahoslav a Věra POLÁČKOVÁ. *Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky.* (2001, s.84)

vývoj převažujícího typu rodinného systému, tedy typ patriarchální až model manželské autonomie. **Sociologický scénář** nabízí dvě varianty, a to pospolitostní a institucionalistickou, na něž navazují konzervativní, klade důraz na dítě a tradiční hodnoty rodiny, a modernistický, zaměřený na nezávislý a individuální život jedince, přístup.³⁶

Prakticky všichni ze soudobých sociologů přepokládají, že do budoucna dojde k transformaci podoby současné nukleární rodiny. Vize spořádané a harmonické rodiny, která je tvořena mužem, ženou a jejich dětmi již nebude samozřejmostí. Nové typy rodinného uspořádání, jež mohou být považovány za zlomky tradičních vícegeneračních rodin, očekáváme například.³⁷

- dnes už nemálo rozšířená forma rodinného uspořádání, jehož součástí je několik dětí z různých manželství současných partnerů,
- rodina sestávající se z jednoho rodiče a jednoho dítěte, kdy převahu matek samoživitelek by mohl postupně dorovnávat i obraz otce – samoživitele,
- dítě, jehož rodiči bude homosexuální pár, kdy jeho biologickým rodičem bude jeden z nich,
- rodina, kdy na sebe z důvodu pracovní vytíženosti rodičů převezmou starost o péči a výchovu dětí jejich prarodiče,
- třígenerační rodina, kdy každá generace bude zastoupena jedním členem apod.

³⁶ ALAN, Josef. *Budoucnost rodiny*. (1988, s.36-44)

³⁷ MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. (2003, s.36-38)

2 Formy partnerského soužití

2.1 Manželství

*„V každé lidské společnosti existuje společensky uznávaný typ svazku mezi mužem a ženou, který je nazýván manželstvím.“*³⁸

Právní definici manželství nalezneme v zákoně o rodině, č. 94/1963 Sb., ve znění pozdějších předpisů, jež vymezuje manželství jako *„trvalé společenství muže a ženy založené zákonem stanoveným způsobem. Jeho hlavním účelem je založení rodiny a řádná výchova dětí.“*³⁹

Obdobně manželství charakterizuje Giddens, v jehož pojetí jej chápeme jako společností akceptovaný, právně vymezený sexuální vztah mezi dvěma dospělými jedinci opačného pohlaví. Předpokladem sezdání dvou partnerů je ve většině případů založení rodiny. Sňatkem se však stávají příbuznými nejen oni dva, ale také pokrevní příbuzní každého z nich a vzniká tak širší rodinné pouto.⁴⁰

Murphy na základě uvedených skutečností definuje manželství jako *„trvalý svazek mezi mužem (muži) a ženou (ženami), který partnerům dává vzájemní výhradní sexuální a ekonomické právo a uděluje společenskou totožnost dětem, které z tohoto svazku vzejdou.“*⁴¹

Při uzavírání sňatku je potřeba dodržovat mnoho pravidel, která jsou danou společností nastavena a uznávána. Celoplošně platným je zákaz incestu, vyjma nejbližších příbuzných je dnešní společnost velmi tolerantní, co se výběru partnera týče, a tedy možné uzavřít sňatek prakticky s kýmkoliv a kdekoliv. Podmínkami a předpoklady, jež by v případě porušení znamenaly neplatnost a neexistenci manželství, jsou mimo příbuzenství také již trvajícím jiné manželství, nedostatek věku, duševní choroba a vada právního úkonu.⁴² Nový občanský zákoník v této souvislosti zavádí nový pojem zákonná překážka manželství, která umožňuje pozdější prohlášení manželství za neplatné. Předchozí ustanovení se nikterak výrazně nemění, jedná se spíše o přesnější a jednodušší literární pojetí dané problematiky.

³⁸ VESELÁ, Renata a Karel SCHELLE. *Rodina a rodinné právo: historie, současnost a perspektivy.*(2005, s.115)

³⁹ HOLUB, Milan. *Zákon o rodině: s komentářem, judikaturou a předpisy souvisícími.*(2011, s.11)

⁴⁰ GIDDENS, Anthony. *Sociologie.* (1999, s.156-157)

⁴¹ MURPHY, Robert Francis. *Úvod do kulturní a sociální antropologie.*(1999, s.73-74)

⁴² VESELÁ, Renata a Karel SCHELLE. *Rodina a rodinné právo: historie, současnost a perspektivy.*(2005, s.123)

Zákonné překážky jsou dle této novely stanoveny takto: (Nový občanský zákoník, s.108)

- *pouze částečná svéprávnost jednoho ze snoubenců (nebo obou) – buď z důvodu nedostatku věku anebo z důvodu soudního omezení v této oblasti,*
- *existence manželství, registrovaného partnerství či jiného obdobného vztahu (tedy případy bigamie či polygamie),*
- *mezi snoubenci je sourozenecký vztah nebo vztah předka a potomka (založený i osvojením),*
- *mezi snoubenci existuje vztah poručenství, pěstounství nebo je snoubenec svěřeným dítětem do péče druhého.*

Sňatek je společenský akt, společnost na něj dohlíží a už od pradávna jej spojuje s různými rituály, pověrami, zvyklostmi, náboženskými normami.⁴³

Pojetí manželství se v daných kulturách značně odlišuje. Právní ustanovení západního světa povoluje pouze monogamii, je tedy zakázáno, aby byl muž či žena ve svazku manželském s více než jedním partnerem. Zákony odlišných kultur však povolují i různé formy polygamie. Sezdání jednoho muže a dvou či více žen je označováno jako polygynie, ojedinělé jsou pak svazky jedné ženy s několika muži nazývány jako polyandrie.⁴⁴

Tak jako jsou přesně vymezeny právní podmínky, za kterých je možno sňatek uskutečnit a uznat za platný, jsou dle zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, definovány způsoby ukončení manželství:

- manželství zaniká smrtí jednoho nebo obou manželů
- manželství zaniká prohlášením jednoho manžela za mrtvého
- manželství zaniká rozsudkem soudu o rozvodu manželství

Dle nového občanského zákoníku, zákona č. 89/2012 Sb., může manželství za života manželů vyjma rozvodu zaniknout také změnou pohlaví jednoho z manželů.⁴⁵

S ohledem na skutečnost, že je manželství ve své podstatě vymezováno jako trvalý svazek muže a ženy, je jeho nejpřirozenějším zánikem teprve smrt jednoho z manželů. Smrt musí být prokázána předepsaným způsobem, tedy vydáním úmrtního listu příslušným matričním úřadem.

⁴³ SOCIOLOGICKÉ NAKLADATELSTVÍ (SLON). *Demografie (nejen) pro demografy*. (1993, s.36-37)

⁴⁴ Tamtéž, s.39

⁴⁵ (§29 ods. 2 NOZ)

„Na roveň smrti je kladeno i prohlášení manžela za mrtvého. Jestliže smrt nelze prokázat předepsaným způsobem, soud fyzickou osobu prohlásí za mrtvou, zjistí-li její smrt jinak. Za mrtvou soud prohlásí také nezvěstnou fyzickou osobu, lze-li se zřetelem ke všem okolnostem soudit, že již nežije.“ (§7 odst. 2 obč. zákoníku; §754 NOZ) Manželství pak „zaniká dnem, kdy rozhodnutí o tom nabude právní moci. Bude-li prohlášení za mrtvého zrušeno, neobnoví se zaniklé manželství, jestliže mezitím manžel toho, kdo byl prohlášen za mrtvého, uzavřel manželství nové.“ (§22 odst. 1 zákona o rodině)⁴⁶

O možnosti zrušení manželství rozsudkem soudu o rozvodu manželství bude pojednáno ve třetí kapitole.

2.2 Registrované partnerství

Vyjma manželství je možnou formou soužití také registrované partnerství. Zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů, byl přijat Poslaneckou sněmovnou 15. března 2006 a účinnosti nabyl 1. července téhož roku. Tímto aktem byl moderní institut registrovaného partnerství zaveden do českého právního řádu, a zrovnopravňuje tak trvalé soužití dvou dospělých osob stejného pohlaví na našem území.⁴⁷

„Registrované partnerství je trvalé společenství dvou osob stejného pohlaví vzniklé způsobem stanoveným tímto zákonem. Partnerství vzniká projevem vůle dvou osob stejného pohlaví činěným formou souhlasného svobodného a úplného prohlášení těchto osob o tom, že spolu vstupují do partnerství. Osoby vstupující do partnerství činí prohlášení osobně zásadně před matričním úřadem v kraji, který je podle místa trvalého pobytu alespoň jedné z osob vstupujících do partnerství příslušný k přijetí prohlášení. Do partnerství může vstoupit každý, komu to zákon nezakazuje. Podmínkou vstupu do partnerství je, aby alespoň jedna z osob vstupujících do partnerství baly státním občanem České republiky. Výslovně je uvedeno, že partnery se nemůžou stát osoby navzájem příbuzné v linii přímé a sourozenci. Dále také osoby, které nedosáhly věku 18 let, osoby s omezenou svéprávností v této oblasti a osoby, které již dříve uzavřely manželství nebo které již dříve vstoupily do

⁴⁶ VESELÁ, Renata a Karel SCHELLE. *Rodina a rodinné právo: historie, současnost a perspektivy.*(2005, s.141-142)

⁴⁷ FRANCOVÁ, Marie a Jana DVOŘÁKOVÁ ZÁVODSKÁ. *Rozvody, rozchody a zánik partnerství.*(2014, s.92)

*partnerství anebo do obdobného svazku osob stejného pohlaví v zahraničí, a jejich manželství nebo partnerství anebo obdobný svazek trvá.*⁴⁸

Co se týče vzniklých práv a povinností partnerů, platí pro ně obdobně jako pro osoby ve svazku manželském. Partneri jsou automaticky chápáni jako osoby blízké, na něž se vztahují obecná ustanovení, absolutní majetková práva včetně spoluvlastnictví a práva dědického a relativní majetková práva včetně nájmu bytu dle nového občanského zákoníku o manželství a o právech a povinnostech manželů. Partnerům však na rozdíl od manželů nevzniká společné jmění a věci pořízené během partnerství nabývají buď do individuálního vlastnictví, nebo do podílového spoluvlastnictví rovným dílem.⁴⁹

V České republice není partnerům povoleno osvojení dítěte ani přístup k umělému oplodnění, jednomu z partnerů však může být dítě svěřeno do pěstounské péče nebo se může stát jeho poručíkem. Vznik partnerství nemůže být důvodem k odnětí dětí svému biologickému rodiči, druhý partner je povinen chránit zájem dítěte a podílet se na výchově, žijí-li ve společné domácnosti.

Partnerství zaniká obdobně jako manželství, a to „*dnem smrti partnera, dnem právní moci rozhodnutí o jeho prohlášení za mrtvého nebo rozhodnutím soudu o zrušení partnerství.*“ Návrh na zrušení partnerství podává jeden z partnerů a soud o zrušení rozhodne v případě, že žalobce prokáže, že vztah mezi partnery již fakticky netrvá. Pokud je k návrhu připojí i druhý partner, soud faktické trvání a fungování svazku nezkontroluje a rozhodne o zrušení partnerství.⁵⁰

V České republice byly první snahy o zavedení zákona o registrovaném partnerství předkládány parlamentu již v 90. letech 20. století a jeho uvedení v praxi v roce 2006 předcházela poměrně bouřlivá diskuze napříč politickým spektrem. Zastánci institutu registrovaného partnerství upozorňovali na skutečnost, že dlouhodobé partnerské svazky dvou osob stejného pohlaví nebyly dosud v právním řádu České republiky nijak ukotveny, navzdory tomu, že tato partnerství plní stejné funkce a vykazují stejné znaky, jako je tomu u svazků osob rozdílného pohlaví. Apelovali tak na odstranění projevů strukturální homofobie a rozporuplnost se zásadami osobní svobody a rovnosti a nediskriminace na základě jiného postavení, která je garantována Ústavou, Listinou základních práv a svobod, Římskou smlouvou a Chartou základních práv Evropské unie. Zákon o registrovaném partnerství měl být prioritně určen pouze pro osoby, které si formu soužití s osobou

⁴⁸ (Zákon č. 115/2006 Sb., §1-4)

⁴⁹ FRANCOVÁ, Marie a Jana DVOŘÁKOVÁ ZÁVODSKÁ. *Rozvody, rozchody a zánik partnerství.*(2014, s.92)

⁵⁰ Tamtéž, s.94

opačného pohlaví nechtějí nebo nemohou zvolit s ohledem na své osobní charakteristiky a dispozice. Poukazovali na skutečnost, že párům rozdílného pohlaví je nabídnuto institutu manželství nebo konkubinátu, proto je není v zájmu neprohlubování diskriminační nerovnováhy potřeba do nově vzniklého institutu zapojovat. Iničiátoři zákona upozorňovali na skutečnost, že vzhledem ke specifčnosti homosexuálních párů se není třeba obávat jakéhokoliv dopadu na sňatečnost a reálný život obyvatelstva v České republice. Schválením zákona by naopak došlo k posílení rodinných společenství stejnopohlavních párů. Dočkali by se nejenom společenského uznání partnerství, posílení lidských a občanských práv, ale také materiálního zabezpečení, vedoucí k pozitivnímu ovlivnění jejich sociálního a ekonomického postavení. Uzavření registrovaného partnerství není projevem ohrožení hodnot obvykle spojovaných s partnerským svazkem, jako jsou vzájemná láska, péče, úcta a podpora, ale naopak snahou o jejich posílení a důsledkem touhy po jejich dosažení.⁵¹

Po několika zamítnutích a přepracováních byl přijat až návrh z dubna 2005, jež byl přijat Poslaneckou sněmovnou a následně i Senátem. Tento návrh však vetoval prezident republiky Václav Klaus a tím ho vrátil zpět Poslanecké sněmovně. Václav Klaus ve svém stanovisku uvádí důvody svého rozhodnutí, a tvrdí že *„zákon o rodině říká, že hlavním účelem manželství je založení rodiny a řádná výchova dětí. Zákon o registrovaném partnerství postrádá jakékoli vymezení účelu tohoto vztahu. Právě toto a nic jiného vždy bylo, je a bude důvodem výjimečnosti institutu manželství a navíc důvodem preference institutu manželství před jinými typy mezilidských vztahů. Neobstojí ani argument, že jde o zákon, který, jak říkají jeho obhájci - jedněm prospívá a ostatním v ničem neuškodí. Je to zákon, který se dotýká základních hodnot, tradic a uspořádání celé naší společnosti. Je to zákon, který se svým dopadem dotýká všech členů společnosti, nikoli pouze těch, kteří usilují o toto registrované partnerství. Je to zákon, který relativizuje vztah státu k základní buňce společnosti, kterou vždy byla, je a být musí rodina. Právě v dnešní době, která bývá charakterizována krizí rodiny, rozpadem rodinných hodnot (nezbytných pro řádnou výchovu dětí), vysokou rozvodovostí a rostoucím počtem dětí vyrůstajících v neúplných rodinách (tedy bez příkladu přirozených vzorců chování rodičů, jejich řádné výchovy a orientace ve světě dospělých), je udržení exkluzivity rodinných vztahů tak důležité.*

⁵¹Důvodová zpráva k návrhu zákona o registrovaném partnerství. Sněmovní tisk 969/0 (online) duben 2005 [23. 6. 2015] Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=4&ct=969&ct1=0>

*Partnerství osob stejného pohlaví do života naší společnosti a do našeho právního řádu patří (jako důsledek našeho obecně liberálního pohledu na svět), státem registrované partnerství osob stejného pohlaví do našeho právního řádu nepatří (jedná se o institut, který s liberalismem nemá nic společného a který je pouhým využitím státu k prosazení určitých skupinových nároků a požadavků.)“*⁵² Poukazuje také na skutečnost, že zákon obsahuje spoustu nesrovnalostí a skutečností, jež budou v budoucnu značně komplikovat právní výklad a způsobovat těžko řešitelné okolnosti a společenské situace.

Veto bylo nakonec dne 15. března 2006 Poslaneckou sněmovnou přehlasováno a zákon tak mohl vstoupit v platnost.

2.3 Kohabitace

Kohabitací nebo také pojmem faktická manželství označujeme soužití dvojice partnerů ve svazku podobném manželství, avšak bez formálního uzavření sňatku.⁵³

Nesezdané soužití získalo ve vyspělých evropských zemích na popularitě již v 70. letech. Mezi prvky, jež nepochybně ovlivnily jeho rozmach, zasloužily se o jeho rozšíření a jsou i nadále aktuální řadíme zejména univerzální přístup ke vzdělání bez rozdílu pohlaví, participace žen na trhu práce, důraz na seberealizaci a rozvoj individuality, dostupnost účinné antikoncepce a s ní související liberalizace sexuálních norem. Nesezdané soužití se tak poměrně logicky rychle rozšířilo na Západě mezi studenty a lidmi na počátku ekonomické aktivity a budování kariéry. Tato soužití byla tolerována jak veřejností, tak odborníky, jelikož se obě skupiny domnívaly, že tzv. manželství na zkoušku jsou pouze přechodným stádiem v partnerském svazku, jež mladá generace zakončí sňatkem skutečným a právně platným. Avšak řada párů odmítala vyměnit svůj status nezávislosti, osobní svobody a v kombinaci se strachem z rozvodového řízení zůstávala stále v soužití nesezdaném. Mylné se také ukázaly domněnky, že svazky uzavřené po přímé zkušenosti partnerů se společným bydlením a hospodařením budou stabilnější. Sociologové tyto jevy vysvětlují jako menší ochotu partnerů do vztahu investovat, a to jak po stránce emocionální, tak po stránce materiální. V manželství je míra investic vysoká ve všech směrech, investice a z nich vyplývající důsledky jsou však podporovány nejen tradicí, ale zejména právními předpisy, jako společný majetek, vyživovací povinnost apod. Nesezdaná

⁵² Stanovisko prezidenta republiky, jímž vrátil Poslanecké sněmovně zákon o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů ze dne 16. 2. 2006 (online) [23. 6. 2015] Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=14031>

⁵³ SOCIOLOGICKÉ NAKLADATELSTVÍ (SLON). *Demografie (nejen) pro demografy*. (1993, s.41)

soužití tyto jistoty nemají. Partneri tak do vztahu investují méně, a to buď z důvodů právních, ale i osobních, kdy nejistota ze správného výběru partnera či neurčitý časový horizont trvání vztahu může být rozhodujícím činitelem.⁵⁴ V kontextu těchto poznatků je možné faktory nestability manželství a nesezdaného soužití shrnout do deseti bodů. Výzkumem se zabývaly americké socioložky Brinesová a Joynerová, výsledky byly zveřejněny v roce 1999.

	Manželství: komplementarita	Nesezdané soužití: rovnost
.	Pravděpodobnost rozvodu manželství se zvyšuje spolu s rostoucím příjmem ženy.	Čím více se příjem nesezdané ženy blíží příjmu muže, tím je pravděpodobnost rozchodu nižší. Čím je však příjem nesezdané ženy vyšší než příjem muže, tím je riziko rozchodu vyšší.
.	Čím více času stráví vdaná žena v zaměstnání, tím je pravděpodobnost rozvodu vyšší.	Čím je pracovní zaneprázdnění nesezdané ženy vyšší, tím je riziko rozchodu nižší.
.	Pravděpodobnost rozvodu se snižuje spolu s rostoucím rozdílem počtu hodin strávených výdělečnou činností mužem a ženou.	Pravděpodobnost rozchodu se zvyšuje spolu s rostoucím rozdílem počtu hodin strávených výdělečnou činností mužem a ženou.
.	Čím větší je společný majetek manželů, tím je pravděpodobnost rozvodu nižší.	Společný majetek nemá vliv na pravděpodobnost rozchodu.
.	Přítomnost jednoho dítěte riziko rozvodu snižuje, čím je však počet dětí vyšší, toto riziko je vyšší.	Riziko rozchodu se zvyšuje spolu s počtem dětí přítomných ve společné domácnosti.

Tabulka č. 1: Faktory nestability manželství a nesezdaného soužití⁵⁵

Možný však poukazuje na skutečnost, že manželství má u Čechů stále vysoký status a výzkumy opakovaně potvrdily, že mladá generace i přes pokles sňatečnosti a vzrůst rozvodovosti považuje život v manželství za ideální formu rodinného soužití. Forma soužití v nesezdaném svazku však zvolna mění svůj charakter. Dřívější obvyklý sousled událostí jako seznámení se, sexuální styk s kolísající a postupně klesající mírou

⁵⁴ PALONCYOVÁ, Jana. *Rodinné chování mladé generace: závěrečná zpráva z Biografického výzkumu mladé generace 2002*. (2002, s.25-26)

⁵⁵ Tamtéž, s.26

antikoncepce, společné bydlení, pokud to bytová tíseň umožňovala, početí dítěte, jež ve většině případů iniciovalo sňatek, naráží na nové společenské tradice. Potřeba legitimizovat početí dítěte u mladých rodičů slábne a i dlouhodobé nesezdané soužití je veřejností všeobecně přijímáno.⁵⁶

Co se týče poklesu sňatečnosti, nejsou sociologové zcela zajedno. „Podle Rabušiče k poklesu sňatečnosti dochází ze dvou důvodů: jednat je pokles důsledkem toho, že se česká společnost transformovala ve společnost demokratickou, jež vytvořila dostatečný prostor pro individualizaci svobodné volby a pro svobodný životní styl. Tím se česká společnost vrací do skupiny západoevropských populací, charakteristických vysokým sňatkovým věkem a vysokým počtem jedinců celoživotně svobodných. Na straně druhé se postupně vytváří alternativa manželského soužití, kterou je partnerské soužití bez uzavření sňatku; podle Rychtaříkové je trend snižování sňatečnosti důsledkem nepříznivých ekonomických podmínek transformující se české společnosti, neboť růst životních nákladů a nákladů na děti, nedostatek sociální jistoty včetně nedostupnosti získání vlastního bydlení způsobuje odkládání vstupu do manželství na pozdější léta.“⁵⁷

⁵⁶ MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. (2008, s.262-263)

⁵⁷ VESELÁ, Renata a Karel SCHELLE. *Rodina a rodinné právo: historie, současnost a perspektivy*.(2005, s.42)

3 ROZVOD MANŽELSTVÍ

3.1 Historický vývoj v právní oblasti rozvodu

Úpravy v právní oblasti rozvodu prošly v minulosti razantními změnami, u kterých je třeba vždy brát v potaz historické podmínky jednotlivých zemí a vliv převažujícího náboženství. Mezi touto různorodostí však lze najít prvky, které jsou pro všechny společné. Existují tak dvě krajnosti, mezi nimiž se právní úpravy rozvodu pohybují. Na jedné straně stojí úmluvy a zákoníky, jež určují, že jednou uzavřené manželství již nejde zrušit, tedy princip „dokud nás smrt nerozdělí“. Protipólem jsou pak právní úmluvy, které ponechávají rozvod manželství jako věc soukromé dohody manželům a vyžadují po nich pouze registraci zániku manželství. Mezi těmito striktními póly pak existuje nespočet legislativ, které po rozhodnutí soudu a za splnění určitých podmínek považují manželství za zrušitelné.⁵⁸

Možný v této souvislosti poukazuje na skutečnost, že v různých společnostech i v různých společenských vrstvách v nich fungujících, lze zaznamenat výraznou různorodost toho, co všechno musí partner či manželský pár snášet a zvládat, dokud se neuchýlí ke hledání formální pomoci k vyřešení jejich problémů. Odlišnosti lze najít také v sociálně a právně přijatelných řešení těchto již mnohdy nepřijatelných situací. Proměnlivost vzorců a norem lze doložit i historickými fakty, postihujícími také genderovou nespravedlnost, související se skutečností, že ve většině kultur je překročení normy ženou sankcionováno přísněji, než u muže.⁵⁹

Ve středověku bylo manželské právo výhradně pod dohledem římskokatolické církve a legislativní a právní úprava s ním související podléhala kanonickému právu. Tridentským koncilem byla nauka o svátostné povaze manželství prohlášena za dogma a manželství tak bylo v římskokatolické církvi považováno za jednu ze svátostí. Zásahy světské moci do této oblasti společenského života byly zcela nepřípustné.⁶⁰

„Kanonické právo katolické církve, jež u nás po staletí vytvářelo dominantní právní rámec manželství a rodinného chování, je orientováno na stabilitu a posvátnost manželského svazku. Je opřeno o chápání manželství jako svátosti, garantované transcendentí Boží vůle: Co Bůh spojil, člověk nerozlučuj. Rozvod v dnešním významu

⁵⁸ MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. (2008, s.207)

⁵⁹ Tamtéž, s.206

⁶⁰ ŠMÍD, Ondřej a Renáta ŠÍNOVÁ. *Rozvod manželství*. (2013, s.19)

*tohoto termínu (tedy takové rozloučení manželství, jež by umožnilo založit nový sňatek) nemohlo samozřejmě připustit. Principiální nerozlučitelnost manželství byla však v katolickém kanonickém právu změkčována i obcházena institucí neplatnosti manželství a institucí rozvodu od stolu a lože.*⁶¹

Příčin, díky kterým mohlo být manželství uznáno jako neplatné, uvádí Možný hned několik. Již od počátku za neplatné bylo prohlášeno to, kde mezi manžely doposud nedošlo k souloži. Jinými překážkami platnosti byly již trvajícím jiný manželský svazek jednoho z partnerů, nedostatečný věk, příbuzenství v první linii, biskupské svěcení, impotence muže či zabití předešlého manžela.⁶²

Od roku 1869 mohlo u katolíků docházet k rozvodu od stolu a lože. O této možnosti rozhodoval soud po tom, co proběhlo napomenutí duchovním pastýřem a byly prokázány překážky pro pokračování v manželském svazku.⁶³ Manželé tak přestali sdílet společnou domácnost, byli zproštěni plnění manželských povinností a sexuálního styku, bylo rozhodnuto o vypořádání a o výživném na děti. Manželský svazek však i nadále trval v tom smyslu, že nařizoval sexuální abstinenci rozvedených a neumožňoval opětovný sňatek a založení nové rodiny.⁶⁴

Výsadní postavení římskokatolické církve v této oblasti bylo ze strany světské moci zasaženo až v druhé polovině 18. století. Za vlády Marie Terezie byla vydána nařízení ošetřující zasnoubení a manželství osob nezletilých a vojenských důstojníků. Josef II. během svého panování v roce 1783 vydal tzv. manželský patent, kterým zavedl státní právo manželské a věci manželské tak církevním soudům odňal.⁶⁵

Klabouch však poukazuje na skutečnost, že *„první úspěšné pokusy o prolomení monopolu církve nacházíme tam, kde buržoazní revoluce uspěly nejdříve. Občanský sňatek byl uznáván od roku 1580, respektive 1656 v Holandsku a od roku 1653 v Anglii. Velká francouzská revoluce už dekrety Ústavodárného shromáždění ze 16. a 24. srpna nahradila kanonické právo rodinné právem civilním, v němž bylo manželství prohlášeno za civilní občanskou smlouvu. Dekretem z 20. září 1790 pak bylo připuštěno zrušení manželství rozvodem ze zákonem vyjmenovaných důvodů.*⁶⁶

Dne 1. 1. 1812 vstoupil v platnost Obecný zákoník občanský (v originále Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch, zkráceně tedy ABGB), který vydal císař František I.

⁶¹ MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. (2008, s.207)

⁶² Tamtéž, s. 207

⁶³ Tamtéž, s. 207

⁶⁴ VESELÁ, Renata a . *Rodina a rodinné právo: historie, současnost a perspektivy*. (2005, s.60)

⁶⁵ ŠMÍD, Ondřej a Renáta ŠÍNOVÁ. *Rozvod manželství*. (2013, s.19)

⁶⁶ KLABOUC, Jiří. *Manželství a rodina v minulosti*. (1962, s.224)

Habsburský. Zákoník mimo jiné kodifikoval i oblast rodinného a manželského práva. V rámci rodinného práva byly formulovány osobní a majetkové vztahy mezi manžely, poručenství, adopce, právní poměry rodičů a dětí. Úprava manželského práva byla založena na konfesním principu, což znamená, že byla definována pro všechny vrstvy společnosti, ale právní úprava byla pro různá vyznání odlišná.⁶⁷

V souvislosti s právy a povinnostmi manželů a ukončení sňatku a jeho právními následky používal obecný občanský zákoník pojmy dva, a to rozluku a rozvod.

Rozvod se podstatně lišil svým významovým obsahem, jakým je užíván v právní terminologii současnosti a byl používán pro označení odluky či separace manželů.⁶⁸ Skutečné ukončení soužití manželů vedoucí ke zpretrhání rodinných vazeb a umožňující založit novou rodinu a uzavřít nový sňatek umožňovala rozluka.⁶⁹ V právní úpravě rozluky se však i nadále vycházelo z konfesního přístupu s ohledem na náboženské vyznání manželů. Pro katolíky, a to i když jím byl v okamžiku zakládání manželství pouze jeden z manželů, byla rozluka až do roku 1919 zakázána a manželství tak zaniklo pouze smrtí jednoho z manželů nebo prohlášením za mrtvého. Nadále jim byla ponechána pouze možnost rozvodu od stolu a lože.⁷⁰ „*U nekatolických křesťanů byla rozluka možná i za života manželů, ze zákonem taxativně stanovených důležitých důvodů. Šlo o cizoložství, odsouzení pro zločin k nejméně pětiletému žaláři, zlomyslné opuštění manžela, rozluku pro neznámý pobyt manžela, pokud se na veřejnou soudní výzvu do roka neobjevil, rozluku pro úklady nebezpečné životu a zdraví, opětovné těžké zlé nakládání a rozluku pro nepřekonatelný odpor, pokud oba manželé rozluku manželství žádali.*“⁷¹

Co se týče manželství mezi akatolíky, kteří nenáleželi k žádné náboženské konfesi, byla zákonem předepsána civilní forma sňatku a forma rozluky manželství na úrovni nekatolických křesťanů.⁷²

„*Nemožnost uzavřít nový sňatek a zejména nemožnost legalizovat rodičovství v novém svazku působily však už v devatenáctém století v dynamizující se společnosti průmyslové revoluce velké obtíže. Katolická církev a spolu s ní i některé vlády doufaly, že konzervativní rodinné zákonodárství postaví hráz mravnímu uvolnění a úpadku, spojenému s urbanizací a industrializací. Vývoj však nedával této naději za pravdu, konzervativní postoje církve k manželství naopak posilovaly sekularizaci: mnozí nevěrníci, místo aby*

⁶⁷ ŠMÍD, Ondřej a Renáta ŠÍNOVÁ. *Rozvod manželství*. (2013, s.20)

⁶⁸ Tamtéž, s. 22

⁶⁹ MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*.(2008, s.208)

⁷⁰ VESELÁ, Renata a . *Rodina a rodinné právo: historie, současnost a perspektivy*. (2005, s.71)

⁷¹ ŠMÍD, Ondřej a Renáta ŠÍNOVÁ. *Rozvod manželství*. (2013, s.23)

⁷² Tamtéž, s.24

*zůstali v manželství, odcházeli raději z církve. Počet rozvrácených manželství rostl a sociální neudržitelnost rozvodu bez možnosti uzavřít nový sňatek se stávala stále zřejmější.*⁷³

Konec první světové války zapříčinil rozpad Rakouska – Uherska a s ním zároveň vznik států nových, mezi nimi i Československé republiky. Na území nové republiky platil právní dualismus, kdy v oblasti rodinného práva byly převzaty a nabyly účinnosti jak normy rakouské, tak i normy uherské. Tento nastolený právní systém byl regulován tzv. manželskou novelou, tedy zákonem č. 320/1919 Sb., který upravoval a měnil ustanovení občanského práva v oblasti obřadnosti manželské smlouvy, o překážkách manželství a o rozluce. Touto novelou byly odstraněny veškeré rozdíly vyplývající z náboženského vyznání manželů a manželské právo se tak sjednotilo pro všechny konfese. Rozlukové důvody byly taktéž sjednoceny a stanoveny pro všechny osoby bez rozdílu vyznání. K církevnímu sňatku přibyla alternativa sňatku civilního.⁷⁴

Byl přijat rozlukový zákon, který posuzoval způsoby zániku manželství. Rozlišoval mezi tzv. absolutními důvody rozluky a tzv. relativními důvody rozluky manželství. Dobrovolná rozluka, kdy by se soud netázal po příčinách rozvratu, nebyla stále zákonem připuštěna. Rozlišovala se rozluka, o kterou žádali shodně oba manželé, nebo rozluka, o kterou žádal pouze jeden z nich. Jediným důvodem rozluky, pro který bylo potřeba souhlasu obou manželů se stal vyslovený nepřekonatelný odpor. A to buď vzájemný, nebo vedený jen jedním manželem proti tomu druhému, založený na mravním nebo fyzickém základu, který nebylo možné překonat, jehož důsledkem byla nemožnost dalšího společného soužití.⁷⁵ Jak uvádí Možný, okruh důvodů k rozluce manželství se rozšířil i o další příčiny, jako např. zlé nakládání, zlomyslné opuštění či zhýralý život. Novela tak výrazně liberalizovala do té doby platné zákony a nabídla možnosti opětovného svazku.⁷⁶ Rozlukový zákon však platil pouze v Čechách, na Slovensku nebyl uznán v plném rozsahu, a tak se úplný trvalý zánik manželství posuzoval v obou částech republiky za odlišných podmínek.⁷⁷

Velmi diskutovaným tématem byla také otázka postavení a úloha muže a ženy v rodině a s tím související jejich majetkové vztahy a případné finanční vypořádání. Zde docházelo opět ke střetu Rakousko – Uherského právního dualismu s novodobými

⁷³ MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. (2008, s.208)

⁷⁴ ŠMÍD, Ondřej a Renáta ŠÍNOVÁ. *Rozvod manželství*. (2013, s.25)

⁷⁵ Tamtéž, s.25-27

⁷⁶ MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. (2008, s.209)

⁷⁷ VESELÁ, Renata a . *Rodina a rodinné právo: historie, současnost a perspektivy*. (2005, s.81)

reformami. Čeští a slovenští zákonodárci se tak pokoušeli zvolit kompromisní řešení na základě osvědčené uherské zásady majetkového společenství manželů v kombinaci s principem odděleného majetku, jež manželé nabyli za dobu trvání manželství.

Následná kodifikace rodinného práva v rámci občanského zákoníku měla všechny obdobné nesrovnalosti a neshody vyřešit. Jeho projednávání ve výborech a komisích Národního shromáždění však na podzim roku 1938 přerušil Mnichovský diktát a téměř dvacetileté kodifikační snahy byly definitivně zmařeny 15. března 1939 obsazením českých zemí nacistickou armádou a následným zřízením Protektorátu Čech a Moravy.

Výnosem Vůdce a říšského kancléře ze dne 16. března 1939 se na protektorátním území rozlišovaly tři skupiny obyvatelstva, a to právně i politicky plnoprávní němečtí říšští občané, dále Češi s udělenou protektorátní příslušností a skupina zcela bezprávních občanů, na které se v plném rozsahu vztahovaly rasistické předpisy. Češi tak byli prohlášeni za německé státní příslušníky a podléhali tak německému právnímu uspořádání i co do oblasti rodinného práva.

Poválečný vývoj Československa byl velmi komplikovaným obdobím. Politický konflikt o budoucí charakter a směřování státu vyvrcholil únorovou vládní krizí v roce 1948, která definitivně rozhodla o politické, ekonomické a právní orientaci země na dalších čtyřicet let dopředu. Národní shromáždění republiky Československé se 7. prosince 1949 usneslo na znění zákona č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, který nabyl účinnosti dne 1. ledna 1950. Předpisy rodinného práva tak byly sjednoceny pro celé území Československa.⁷⁸ Pod vlivem socialistické ideologie bylo opuštěno od dělení práva na veřejné a soukromé a právní úprava rodinného práva tak byla od úpravy obsažené v občanském zákoníku oddělena do speciálního zákona. Zákon ve všech svých institutech dbal na rovnoprávné postavení muže a ženy a v rámci právní úpravy manželského práva došlo k zesvětštění povinným civilním sňatkem. Ve věci zániku manželství byly definovány tři alternativy. Vedle zániku manželského svazku smrtí jednoho z manželů nebo soudním rozhodnutím o neplatnosti manželství tak zákon připouštěl i rozvod. Možná dvoufázovost zániku manželství rozvodem od stolu a lože a rozlukou tak byla odstraněna a nahrazena pouze jedinou možnou variantou. Rozvod manželství terminologicky nahradil pojem rozluka a po trvalém ukončení manželského soužití tak nastala možnost uzavření nového svazku. „*Oproti obecnému zákoníku občanskému a manželské novele obsahoval zákon o právu rodinném prakticky jen jeden zákonný důvod, na jehož základě mohlo být*

⁷⁸ Tamtéž, s.82-88

manželství rozvedeno, a to hluboký a trvalý rozvrat manželství. Zánik manželství rozvodem byl založen na tzv. objektivním principu, který byl modifikován principem zavinění rozvratu.“⁷⁹ Soud tak zjišťoval vinu na rozvodu a manželství nemohlo být proti vůli výlučně nevinného manžela rozvedeno. Soud mohl upustit od výroku o vině pouze na výslovnou žádost obou manželů.⁸⁰

Tehdejší soudy tedy obecně přihlížely k souhlasu obou manželů s rozvodem a naopak nesouhlasily s rozvodem u těch párů, kde souhlas vysloven nebyl. Zákonná formulace tak fakticky nedovolovala taková manželství rozvést, i když ve většině případů již ztratilo na své funkčnosti. V roce 1955 tak bylo přijato zákonné opatření č. 61/1955 Sb., o změně předpisů o rozvodu, dle kterého *„bylo možné rozvést manželství na základě návrhu toho z manželů, jenž rozvod zavinil, i bez souhlasu druhého manžela, jestliže manželé po dlouhou dobu spolu nežijí. Soud byl však povinen dle tohoto ustanovení vždy mít na zřeteli zájem společnosti.*“⁸¹

Vydáním nové ústavy v roce 1960 došlo v československém právním řádu k dalším podstatným změnám. Zákon o právu rodinném z roku 1949 nahradil zákon č. 94/1963, Sb. o rodině. Ve věci rozvodu manželství bylo opuštěno od principu zavinění. Soud sice i nadále formálně zkoumá příčiny, které rozvrat způsobily, ale od výroku o vině upustil. Koncepce jediného objektivního rozvodového důvodu i nadále zůstává v platnosti. *„Podmínkou rozvodu byl vážný, tzv. kvalifikovaný rozvrat vztahů mezi manžely, který způsoboval, že manželství již neplní svůj účel. Přitom bylo nutné přihlédnout také k zájmům nezletilých dětí. Předmětem zkoumání tedy již nebyla vina jednoho z manželů na rozvratu manželství, jako subjektivní hledisko, ale to, že manželství nenaplnuje svůj společenský účel jako objektivní hledisko. Soud byl povinen obligatorně zjišťovat příčiny rozvratu a uvést svá zjištění do odůvodnění rozhodnutí.*“⁸²

Změna politické situace v roce 1989 samozřejmě žádala i odpovídající změny v právním řádu. Nejvýznamnějším dokumentem měnícím a doplňujícím zákon č. 94/1963 Sb. O rodině byla novela č. 91/1998 Sb., která nabyla účinnosti dne 1. 8. 1998.

Rozsáhlé změny v oblasti soukromého práva nastaly dne 1. 1. 2014, kdy vstoupil v platnost zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Jeho smyslem je v rámci jednoho kodexu upravit veškeré veřejnoprávní vztahy. Nový občanský zákoník je kombinací tradičního a vyzkoušeného práva s důrazem na české demokraticko – právní tradice spolu

⁷⁹ ŠMÍD, Ondřej a Renáta ŠÍNOVÁ. *Rozvod manželství*. (2013, s.28-29)

⁸⁰ VESELÁ, Renata a . *Rodina a rodinné právo: historie, současnost a perspektivy*. (2005, s.91)

⁸¹ ŠMÍD, Ondřej a Renáta ŠÍNOVÁ. *Rozvod manželství*. (2013, s. 29)

⁸² Tamtéž, s. 31-33

se standardy a principy soukromého práva v Evropě. Zánik manželství rozvodem dle této právní úpravy bude blíže popsán v následující kapitole.⁸³

3.2 Rozvod manželství dle zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Fenomén rozvodovosti se u nás i v zahraničí stává běžnou součástí společenského života a klasické úsloví „dokud nás smrt nerozdělí“ tak ztrácí na pravdivosti a všeobecně uznávané vážnosti. Stále méně častěji zaznamenáváme názory a přesvědčení, že jedním z hlavních cílů a předpokladů manželství je jeho stálost a dlouhé trvání.⁸⁴

„Z hlediska obecného mínění nelze na nikom žádat, aby doživotně setrval v manželském svazku nefunkčním a de facto neexistujícím. Na zákonodárci pak je přijmout takovou právní úpravu, která by zamezovala svévolnému a lehkomyšlnému rušení manželství za života obou manželů a zároveň nenutila osoby formálně setrvávat v manželském svazku nefunkčním, vždy s přihlédnutím k zájmům nezletilých dětí.“⁸⁵

Můžeme předpokládat, že ve společnostech, kde je rozvod a s ním spojené řízení nákladnější a stigmatizující, bude mnoho manželských párů zůstat v nešťastném a nefungujícím svazku, zatímco v zemích, pro něž jsou rozvody běžnější, vyselektujeme spíše skupinu fungujících a spokojených manželství.⁸⁶

Vedle zániku manželství smrtí jednoho nebo obou partnerů, prohlášením za mrtvého či nově i změnou pohlaví jednoho z manželů⁸⁷ je rozvod manželského svazku jeho nejčastější alternativou vedoucí k ukončení.⁸⁸ Rozvod však nemusí být vždy terminálním způsobem ukončení soužití manželského páru. Možný se v tomto ohledu nechává inspirovat Goodem⁸⁹ a uvádí další možné alternativy dlouhodobého přerušení nebo ukončení:⁹⁰

- *opuštění rodiny jedním z partnerů;*

⁸³ Nový občanský zákoník. *Nový občanský zákoník* [online]. 2015 [cit. 2015-06-11].

Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/de/obecna-cast/obecne/>

⁸⁴ SINGLY, François de. *Sociologie současné rodiny*. (1999, s.111-112)

⁸⁵ ŠMÍD, Ondřej a Renáta ŠÍNOVÁ. *Rozvod manželství*. (2013, s.16)

⁸⁶

http://sreview.soc.cas.cz/uploads/1af3eddc9c2e2c08b0b551f2e43757353f124d35_580_105Hamplova20.pdf
s.40

⁸⁷ Stanoveno zákonem č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, který vstoupil v platnost dne 1. 1. 2014

⁸⁸ ŠMÍD, Ondřej a Renáta ŠÍNOVÁ. *Rozvod manželství*. (2013, s.16)

⁸⁹ GOODE, William J. *Women in Divorce*. (1956)

⁹⁰ MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*. (1999, s.171)

- *rodina vyprázdněné skořápky („empty shell family“)*, což znamená, že pár spolu nadále sdílí společnou domácnost, ale spolupráce a komunikace je omezena na minimum, oboustranně nedochází k naplňování emocionálních potřeb. Rozšířenou variantou je pak tak zvané rodičovské manželství, kdy ostatní funkce manželství byly oslabeny na minimum nebo zanikly zcela a manželé spolu sdílí pouze domácnost a odpovědnost za péči a výchovu dětí;
- *dlouhodobá absence jednoho z manželů*, a to z důvodu dlouhého pobytu v zahraničí, v ilegalitě, v emigraci, uvěznění apod.;
- *zánik některé z hlavních funkcí manželství pro fyzickou, emocionální anebo mentální patologii jednoho z partnerů.*

Zánik manželství dle zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, část druhá, rodinné právo⁹¹

Díl 5 Zánik manželství

Dle §754 manželství zaniká jen z důvodů stanovených zákonem.

Dle §755 manželství může být rozvedeno, je-li soužití manželů hluboce, trvale a nenapravitelně rozvráceno a nelze očekávat jeho obnovení. Přesto, že je soužití manželů rozvráceno, nemůže být manželství rozvedeno, byl-li by rozvod v rozporu:

- se zájmem nezletilého dítěte manželů, které nenabylo plné svéprávnosti, který je dán zvláštními důvody, přičemž zájem dítěte na trvání manželství soud zjistí i dotazem u opatrovníka jmenovaného soudem pro řízení o úpravu poměrů k dítěti na dobu po rozvodu, nebo
- se zájmem manžela, který se na rozvratu porušením manželských povinností převážně nepodílel a kterému by byla rozvodem způsobena zvlášť závažná újma s tím, že mimořádné okolnosti svědčí ve prospěch zachování manželství, ledaže manželé spolu již nežijí alespoň po dobu tří let.
- Mají-li manželé nezletilé dítě, které není plně svéprávné, soud manželství nerozvede, dokud nerozhodne o poměrech dítěte v době po rozvodu manželů.

Dle §756 soud, který rozhoduje o rozvodu manželství, zjišťuje existenci rozvratu manželství, a přitom zjišťuje jeho příčiny, pokud dále není stanoveno jinak. (Dříve §24 ZOR – tzv. rozvod se zjišťováním příčin rozvratu).

⁹¹ (citace ÚZ Rodinné právo, znění předpisů od 1.1.2014)

Dle §757 připojí-li se manžel k návrhu na rozvod manželství, který podá druhý z manželů, soud manželství rozvede, aniž zjišťuje příčiny rozvratu manželství, dojde-li k závěru, že shodné tvrzení manželů, pokud se jedná o rozvrat manželství a o záměr dosáhnout rozvodu, je pravdivé a pokud

- Ke dni zahájení řízení o rozvod trvalo manželství nejméně jeden rok a manželé spolu déle než šest měsíců nežijí,
- Manželé, kteří jsou rodiči nezletilého dítěte, které nenabylo plné svéprávnosti, se dohodli na úpravě poměrů tohoto dítěte pro dobu po rozvodu a soud jejich dohodu schválil,
- Manželé se dohodli na úpravě svých majetkových poměrů, svého bydlení, a popřípadě výživného po dobu po tomto rozvodu. (Dohody zde uvedené vyžadují písemnou formu a podpisy musí být úředně ověřeny)

(Dříve §24a ZOR – tzv. rozvod bez zjišťování příčin rozvratu, nesporný rozvod)

Dle §758 manželé spolu nežijí, netvoří-li manželské či rodinné společenství, bez ohledu na to, zda mají, popřípadě vedou rodinnou domácnost, a tím, že alespoň jeden z manželů manželské společenství zjevně obnovit nechce.

Výživné rozvedeného manžela

Dle §760 není-li rozvedený manžel schopen sám se živit a tato jeho neschopnost má svůj původ v manželství nebo v souvislosti s ním, má vůči němu jeho bývalý manžel v přiměřeném rozsahu vyživovací povinnost, lze-li to na něm spravedlivě požadovat, zejména s ohledem na věk nebo zdravotní stav rozvedeného manžela v době rozvodu nebo skončení péče o společné dítě rozvedených manželů.

Při rozhodování o výživném nebo o jeho výši vezme soud zřetel, jak dlouho rozvedené manželství trvalo a jak dlouho je rozvedeno, jakož i zda

- si rozvedený manžel neopatřil přiměřené zaměstnání, přestože mu v tom nebránila závažná překážka,
- si rozvedený manžel mohl výživu zajistit řádným hospodařením s vlastním majetkem,
- se rozvedený manžel podílel za trvání manželství na péči o rodinnou domácnost,
- se rozvedený manžel nedopustil vůči bývalému manželu nebo osobě mu blízké činu povahy trestného činu, nebo
- Je dán jiný obdobně závažný důvod.

Pro vyživovací povinnost rozvedených manželů platí obdobně obecná ustanovení o výživném.

Majetkové povinnosti a práva při zániku manželství

Dle §765 zanikne-li manželství rozvodem, spravují se majetkové povinnosti a práva rozvedených manželů dohodou manželů nebo rozvedených manželů.

Nedohodnou-li se rozvedení manželé o vypořádání, může bývalý manžel podat návrh na vypořádání rozhodnutím soudu.

Bydlení po zániku manželství

Dle §768 zaniklo-li manželství rozvodem, a manželé měli k domu nebo bytu, v němž se nacházela jejich rodinná domácnost, stejné, nebo společné právo, a nedohodnou-li se, kdo bude v domě nebo bytě dále bydlet, zruší soud na návrh jednoho z nich podle okolností případu dosavadní právo toho z rozvedených manželů, na kterém lze spravedlivě žádat, aby dům nebo byt opustil, a popřípadě zároveň rozhodne o způsobu náhrady za ztrátu práva; přitom přihlédně zejména k tomu, kterému z rozvedených manželů byla svěřena péče o nezletilé dítě, které nenabýlo plné svéprávnosti a o které manželé pečovali, jakož i ke stanovisku pronajímatele, půjčitele nebo jiné osoby v obdobném postavení.

Zákon č. 89/2012, Sb., občanský zákoník

Hlava I, Manželství

Díl 4 Povinnosti a práva manželů

Dle §687 manželé mají rovné povinnosti a rovná práva.

Manželé si jsou navzájem povinni úctou, jsou povinni žít spolu, být si věrni, vzájemně respektovat svou důstojnost, podporovat se, udržovat rodinné společenství, vytvářet zdravé rodinné prostředí a společně pečovat o děti.

Příčiny rozvratu manželství⁹²

V řízení o rozvod je nutno před soudem prokázat okolnosti potvrzující, že manželství je trvale a hluboce rozvráceno, a nelze proto očekávat obnovení manželského soužití, a současně je ovšem nutno prokázat příčiny tohoto stavu.

Příčinami rozvratu manželství je zpravidla porušování manželských povinností. Soud má před zahájením řízení povinnost se pokusit o smír účastníků, což v praxi znamená, že soudce vyzve oba manžele, aby zvážili, zda rozvod je jediným možným

⁹² FRANCOVÁ, Marie a Jana DVOŘÁKOVÁ ZÁVODSKÁ. *Rozvody, rozchody a zánik partnerství.*(2010, s.4-6)

východiskem současné krize jejich manželství. Pokud snahu o řešení alespoň jeden z manželů zásadně odmítne, soud zahájí řízení o rozvodu.

„Pokud nikdo z manželů nemá zájem na zachování manželství, není důkazní situace složitá, byť může být každý z manželských partnerů přesvědčen, že důvodem tristní situace v jejich manželství je něco jiného. V praxi bývají příčiny manželských rozvatů zdůvodňovány manželskou nevěrou, finančními neshodami, rozdílnými povahovými vlastnostmi, rozdílnými zájmy, odlišnými výchovnými metodami dětí až po vzájemné fyzické násilí. Je ovšem pravdou, že mezilidské vztahy jsou složité a manželské pak ještě složitější. To, co zničí manželské soužití jednoho páru, nemusí jiným manželským partnerům vadit.

Pro rozhodnutí soudu o rozvodu není ani podstatné, pokud se manželé na příčinách rozpadu svých manželských vztahů neshodnou. Je totiž věcí soudu, aby na základě provedených důkazů, ať již výslechem účastníků, svědků, či listinných důkazů tyto příčiny označil a určil a konstatoval na základě těchto důkazů trvalý a hluboký rozvrat manželství.“

„Složitější je ovšem situace, pokud si jeden z partnerů rozvod manželství nepřeje, ať již proto, že dosud je k druhému citově vázán nebo hmotně na něj odkázán či chce zachovat dětem úplnou rodinu, anebo z mnoha dalších jiných důvodů. V takových případech rozhodování soudů není lehké a soudní řízení přináší účastníkům nepříjemné zážitky. Nutnost dokazovat, že manželství neplní a není schopno plnit žádnou ze svých funkcí, tj. dokazovat skutečnosti svědčící o tom, že manželé spolu trvale nežijí, nevedou společnou domácnost, nemají se rádi, nepomáhají si, nejsou schopni společně vychovávat děti, vede často partnery ke zveřejňování různých intimností ze společného života nebo z intimní sféry druhého manžela.“

„Soud přitom v rozvodovém řízení nezkoumá jen hloubku manželského rozvratu, ale i jeho trvalost, zejména jedná-li se o manželství s dětmi. Soud ze zákona je totiž povinen vždy zjišťovat, zda manželství není přes všechna nedorozumění mezi partnery přece jen schopno plnit alespoň jednu ze svých nejdůležitějších funkcí, totiž společnou péči o nezletilé děti a vytváření vhodného a bezpečného výchovného prostředí. Jestliže se prokáže, že alespoň některá z funkcí manželství je zachována, ať již je to společná domácnost, nebo intimní soužití, či zejména shora uvedená společná péče o děti, soud může dojít k závěru, že rozvrat manželství není neodčinitelný a že je naděje na úplné obnovení manželských vztahů. V takovém případě může soud žalobu o rozvod zamítnout,

zejména když dojde k závěru, že zachování manželství rodičů bude pro nezletilé děti přínosem.“⁹³

3.3 Změny v oblasti rozvodu manželství s přijetím zákona č. 89/2012 Sb. Občanský zákoník⁹⁴

Právní úprava je zakotvena v druhé části zákoníku, hlavě I, dílu 5, oddíl 2, konkrétně v §755 až 758. Další ustanovení, která s rozvodem souvisí, tedy následky zániku manželství a případná práva a povinnosti rozvedených manželů, jsou upravena v jiných částech dokumentu, např. hlava I, díl 5, oddíl 3, §759 NOZ upravující následky zániku manželství, §760 a násl. NOZ upravující výživné mezi rozvedenými manžely, §764 a násl. NOZ řešící majetkové povinnosti a práva při zániku manželství, §766 a násl. NOZ upravující bydlení po zániku manželství.

Lze konstatovat, že právní úprava v oblasti rozvodu manželství zůstala de facto identická s předchozí úpravou obsaženou v §24 a násl. ZOR a nastalé změny jsou spíše formulační. Výjimkou je změna ochranné lhůty ve prospěch manžela a vymezení stavu, kdy manželé spolu nežijí.

Jediným důvodem k rozvodu manželství tak i nadále zůstává kvalifikovaný rozvrat manželství, který je hluboký, trvalý a nenapravitelný a obnovení manželského soužití nelze očekávat.

Rozvod manželství již není jedinou možnou alternativou zániku manželství za života manželů, §29 NOZ stanovil, že manželství zaniká i změnou pohlaví jednoho z manželů.

O rozvodu manželství i nadále rozhoduje pouze soud, neboť nikdo jiný nemá pravomoc o statusové věci manželů rozhodovat. Žádná z forem tzv. administrativního rozvodu tak není umožněna.

V případě rozvodu se zjišťováním příčin rozvratu (rozvod bez domněnky rozvratu, sporný rozvod) je žalobce povinen dokazovat existenci kvalifikovaného rozvratu manželských vztahů, zejména jeho příčin a jejich náležitým prokázáním, což se poté projeví v odůvodnění soudního rozhodnutí.

⁹³ FRANCOVÁ, Marie a Jana DVOŘÁKOVÁ ZÁVODSKÁ. *Rozvody, rozchody a zánik partnerství*. (2010, s.4-6)

⁹⁴ ŠMÍD, Ondřej a Renáta ŠÍNOVÁ. *Rozvod manželství*.(2013, s.44-61)

V opačném případě při rozvodu bez zjišťování příčin rozvratu (nesporný rozvod) již není uznána koncepce pouhé „domněnky rozvratu manželství“. Soud i v tomto případě musí existenci rozvratu zjišťovat, postačí však, pokud se manželé ve věci existence kvalifikovaného rozvratu manželství vyjádří oba shodně. Po splnění všech zákonem daných podmínek pak soud nezjišťuje příčiny rozvratu.

§24a ZOR umožňoval rozvést manželství bez přítomnosti manželů, NOZ tuto alternativu nepřipouští. Soud je povinen posoudit věrohodnost tvrzení manželů co se týče rozvratu manželství a záměru se rozvést, což je možné pouze na základě jejich výsledku.

Podmínky, které musí být splněny, aby bylo možné rozvést manželství bez zjišťování příčin, zůstávají i nadále neměnné, tzv. manželství musí trvat alespoň rok a manželé spolu minimálně šest měsíců nežijí. Novela však požaduje, aby byly splněny ke dni podání žaloby o rozvod manželství, nikoli ke dni vydání rozhodnutí. ZOR připouštěl obě varianty.

Právní úprava NOZ i nadále obsahuje ustanovení tzv. tvrdostní klauzule, nyní pod §755 NOZ. Toto speciální ustanovení brání soudu manželství rozvést v rámci ochrany nezletilého dítěte nebo druhého manžela. Situace nezletilého dítěte se posuzuje v obou případech, jak u sporného či nesporného rozvodového řízení. Zájem dítěte má vždy přednost před zájmem jeho rodičů. S ohledem na zájmy druhého manžela je tvrdostní klauzule aplikována pouze u sporných rozvodů, kdy se jeden z manželů rozvodu brání. Pokud oba manželé s rozvodem souhlasí, není potřeba autoritativních zásahů soudu. Doba trvání tvrdostní klauzule je u dítěte po celou dobu jeho nezletilosti. Ochrana druhého manžela je časově omezena do doby, než dojde k adekvátnímu porovnání újmy, která by mohla být způsobena rozvodem jemu, a újmy, která by naopak vznikla tomu druhému zachováním manželského svazku.

Co se týče rozvodu manželství s nezletilými dětmi, je i nadále zachována koncepce oddělenosti rozvodového řízení a řízení, ve kterém jsou upravovány poměry nezletilých dětí po dobu po rozvodu. Soud manželství nerozvede, dokud nebude o těchto poměrech rozhodnuto.

3.4 Rozvodovost a příčiny rozvodu

Kratochvíl ve své publikaci uvádí osobnostní rysy a povahy partnerů, jež mohou být závažnou překážkou partnerského soužití a manželství:⁹⁵

- Astenická a hypersenzitivní osobnost vyznačující se melancholickými povahovými prvky. U osobnosti převažuje slabost, neprůbojnost, unavitelnost, nesmělost, choulostivost, přecitlivělost a zranitelnost.
- Explosivní osobnost má cholerické rysy. Charakteristické jsou výbuchy vzteku, nadávky, urážky, často také fyzické napadení a násilí.
- Rezonér je se vším nespokojený, nesnášenlivý pesimista. Rád dává najevo svou nadřazenost.
- Pedant jako přehnaně pořádkumilovná osobnost.
- Schizoidní osobnost je buď citově chudý, nebo nedokáže své city dostatečně projevit. Pro společnost je podivný pro své neobvyklé názory, chování, úvahy, jež jsou značně odtrženy od reálného života.
- Asociální anetická osobnost je citově plochá, s případnou absencí citů. Charakteristická nezájemem o lidi okolo sebe a bezohledností. U těchto osob je časté amorální chování, kriminální činnost, nezaměstnanost.

Hysterická osobnost význačná svou zvýšenou emocionalitou, přechodem nálad z extrému do extrému potřebou být středem pozornosti, inklinující k citovému ¹ KRATOCHVÍL, Stanislav. *Manželská terapie*. (2000, s.68)

- ¹ SEKERA, Ondřej. *Rodina v nečase*. (2010, s.44-46)vydírání.
- Žárlivecká osobnost nutkavě a neustále podezírá partnera z nevěry, hlídá ho a kontroluje. Neumožňuje pocit volnosti a svobody.
- Osoba závislá na alkoholu, kdy alkoholismus již dosáhnul takové úrovně, že jí způsobuje potíže v zaměstnání, společnosti, jedinec není sám bez pomoci schopen přestat pít. Obdobně problémová je pak osoba závislá na návykových látkách, drogách a patologickém hráčství.
- Jiné problémy v osobnosti, jimiž mohou být abnormální sexuální preference projevující se sexuálním deviacemi, jako jsou pedofilie, exhibicionismus, masochismus, sadismus apod.

Příčiny rozvratu manželství uváděné dle Českého statistického úřadu pro účely výzkumu a posuzování rozvodovosti na území České republiky:⁹⁶

⁹⁵ KRATOCHVÍL, Stanislav. *Manželská terapie*. (2000, s.68)

⁹⁶ SEKERA, Ondřej. *Rodina v nečase*. (2010, s.44-46)

- neuvážený sňatek – sňatky velmi mladých snoubenců. Časté je těhotenství snoubenky před svatbou.
- alkoholismus
- nevěra – pestrý rejstřík chování, od pohlavního styku až po pouhou myšlenku na uskutečnění podvedení partnera. Rozdíl mezi nevěrou fyzickou, duševní, v současnosti velmi často nevěra virtuální. Skutečné počty příčin rozvratu manželství nevěrou není snadné zjistit, lze jen těžko partnera přesvědčit, aby se k nevěře přiznal. Nevěra může závažně poznamenat psychiku partnera, dochází ke zradě důvěry a ohrožení pocitu sounáležitosti.
- nezáměr o rodinu (včetně opuštění rodiny)
- zlé nakládání, odsouzení pro trestný čin
- rozdíl povah, názorů a zájmů - fakt, že si partneři nerozumí. Tzv. „dlouhá temná noc“, princip zamilovanosti, který po čase vyprchá, láska není dostatečně vyživována. Citový nesoulad mezi manžely, narušení svazku v emoční oblasti. Oblast není blíže specifikovaná, zavádí k domněnkám.
- zdravotní důvody - psychopatie, nenormalita.
- sexuální neshody
- ostatní příčiny - např. opakovaná nezaměstnanost, kdy nejistota zaměstnání jednoho z partnerů v případě zajištěného zaměstnání toho druhého, ohrožuje souladné manželství více, než když je nejistota u obou stejná. Dále oblast není blíže specifikována, opět zavádí k domněnkám.
- soud nezjistil zavinění

3.4.1 Prediktory a koreláty rozvodovosti

Prediktory a koreláty západoevropských a amerických rodin, jež lze pozorovat i u rodin českých: ⁹⁷

- socioekonomický status
- věk vstupu do manželství
- etnicita a rasa
- děti
- doba trvání manželství
- město X venkov

⁹⁷ MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*. (1999, s.188)

- náboženství
- dědičnost rozvodovosti
- pořadí manželství

3.4.1.1 Socioekonomický status

Výše socioekonomického statusu je posuzována dle proměnných, kterými jsou nejčastěji vzdělání, povolání a příjem. Vzdělání manželů tvoří proměnnou, která odráží jejich disponibilní kulturní kapitál a ekonomické zdroje. Nelze říct, že vzdělání na křivku rozvodovosti působí přímo, ale skrze něj je ovlivňována hodnotová orientace jedince, načasování sňatku, postavení žen a mužů na trhu, celkový postoj k emancipaci žen apod.⁹⁸ Sociologové se až do druhé poloviny padesátých let mylně domnívali, že rozvodovost stoupá se stupněm sociálního zařazení, tedy že lidé z vyšších tříd se rozvádějí častěji. Následná bádání však po mnoho let dokazovaly opak. Současné výzkumy musí pružně reagovat na neustále narůstající rozvodovost, kdy se rozvodové chování všech tříd začíná postupně sblížovat.⁹⁹

Současná situace v České republice je charakteristická stavem, kdy křivka rizika rozvodu dle vzdělání nabývá tvaru obráceného U. Lze tedy tvrdit, že nejnižší riziko rozvodovosti lze zaznamenat u lidí s dosaženým základním vzděláním a vzděláním vysokoškolským. Nejvyšší riziko rozvodu je pak poté u lidí s dosaženým středoškolským vzděláním bez maturity.

Dle Pakosty může být „převrácení vlivu vzdělání vysvětleno působením sociálních norem, které reagují na míru rozvodovosti v určitém čase nebo prostoru: je-li rozvodů málo a nejsou běžnou součástí života, vyžaduje rozvod větší úsilí k překonání sociálních norem, k čemuž mají větší dispozice a kulturní a ekonomický kapitál spíše vzdělání lidé. Ve společnostech s vysokou mírou rozvodovosti tyto sociální normy a bariéry oslabují, možnost rozvodu se stává běžnou a začínají působit jiné vlivy, např. nejisté postavení méně vzdělaných lidí na trhu práce atd..¹⁰⁰

Nepřehlédnutelnou součástí analýz věnovaných vzdělání manželů a rozvodu manželství je i relativní dosažená úroveň vzdělání v konkrétním vztahu. Sociologové a

⁹⁸ PAKOSTA, Petr. Vliv věkové a vzdělanostní homogamie a sňatkového věku na stabilitu prvního manželství. *Sociologický ústav AV ČR* [online]. 2012 [cit. 2015-06-23]. Dostupné z: http://dav.soc.cas.cz/uploads/64691cc08a5b7add5ae09ef62bfb3f65c1facb49_DaV12_1_p51_75.pdf

⁹⁹ MOŽNÝ, Ivo, Rodina a společnost. (2008, s.222)

¹⁰⁰ PAKOSTA, Petr. Vliv věkové a vzdělanostní homogamie a sňatkového věku na stabilitu prvního manželství. *Sociologický ústav AV ČR* [online]. 2012 [cit. 2015-06-23]. Dostupné z: http://dav.soc.cas.cz/uploads/64691cc08a5b7add5ae09ef62bfb3f65c1facb49_DaV12_1_p51_75.pdf

ekonomové zabývající se ekonomickou analýzou rozvodu potvrzují, že plošné a dostupné vzdělání, masivní vstup žen na trh práce a s ním spojená ekonomická nezávislost manželů vede k růstu rozvodovosti. „*Vyšší nezávislost manželů (a zejména u žen je tento vývoj ve 20. století zcela přelomový) snižuje náklady na zánik vztahu a zvyšuje ochotu tak činit.*“¹⁰¹

Změny v sociálním postavení ženy do života společnosti hluboce zasahují a od základu tak mění strukturu a fungování partnerského svazku a rodiny. Ženská emancipace, vyrovnání vzdělanostní úrovně partnerů, oslabení tradiční dělby povolání na mužská a ženská jsou stavebním kamenem pro vznik tzv. dvoukariérových rodin. Ty jsou charakteristické stejným či vyšším finančním ohodnocením žen i mužů, partnerka vykonává stejně složitou a odpovědnou práci jako muž, nebo je její kvalifikace vyšší.¹⁰²

Zde však vyvstává otázka, zda vzdělaností heterogamie ve vztahu riziko rozvodu snižuje či naopak navyšuje. Sociologové uvádějí, že zásadní roli hraje skutečnost, kdo má v daném páru vzdělání vyšší. Je-li žena ekonomicky aktivní, má vyšší dosažené vzdělání než její manžel, je míra rozvodovosti vyšší a tento vztah se prohlubuje s rostoucím rozdílem vzdělání manželů. Pokud je tomu obráceně, a vyšším vzděláním disponuje muž, pravděpodobnost rozvodu je nižší, ale i tento vztah se prohlubuje s rostoucím rozdílem vzdělání mezi manžely.¹⁰³

3.4.1.2 Věk vstupu do manželství

Již studie Libora Musila z roku 1982 dokazuje, že sňatek uzavřený před dovršením 19 let je jedním z nejsilnějších prediktorů neúspěchu jeho fungování a trvání. Výzkum poukazuje na skutečnost, že u ženy, které vstoupí do manželství v sedmnácti letech, je rozvod dvakrát častější než u těch, které se vdávají v osmnácti nebo devatenácti, a třikrát častější než u nevěst mezi dvacátým a čtyřicetým rokem. Zde však hraje neméně důležitou roli fakt, že většina takto mladých nevěst vstupuje do manželství z důvodu těhotenství, což samo o sobě zvyšuje potencionální nestabilitu svazku. Empirickými šetřeními bylo totiž zjištěno, že z těch manželství, jež jsou uzavírána s již těhotnými nevěstami, se celá polovina rozpadá do pěti let jejich trvání.¹⁰⁴

Velmi často sňatek v nízkém věku uzavírají děti z rozvedených rodin. Důvody jejich motivace mohou být například potřeba citu, který není v rodině dostatečně

¹⁰¹ Tamtéž

¹⁰² MOŽNÝ, Ivo. *Rodina vysokoškolsky vzdělaných manželů*. (1983, s.9-12)

¹⁰³ MONTOUSSÉ, Marc a Gilles RENOARD. *Přehled sociologie*.(2005, s.290)

¹⁰⁴ MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*. (1999, s.189)

uspokojován, snaha o únik z nedostatečně ekonomicky zajištěné domácnosti, kdy děti ve většině případů žijí pouze s matkou, nebo nevyhovující vztahy s nevlastním rodičem, které mohou nastat v případě opětovného manželství rodiče, kterému byly svěřeny do péče a se kterým sdílí domácnost.

Uzavření manželství v nízkém věku nepředchází dlouhé a pečlivé hledání budoucího partnera, snoubenci nemají dostatek zažitých zkušeností, ze kterých by mohli čerpat, osobnost jedince ještě není mentálně zcela připravena na převzetí manželských povinností a přijetí nových sociálních rolí, partneři často postrádají dostatečnou hmotnou a finanční základnu pro budování své společné domácnosti. Postoj k rozvodu může být u mladých lidí značně liberální, také se pro rozvod častěji rozhodují, jelikož jejich šance na sňatkovém trhu a možnost opakovaného manželství je pro ně vyšší, než u starších ročníků.¹⁰⁵

Možný upozorňuje také na další hrozbu mladých manželství, kdy je touto společenskou změnou stavu ztížen, přerušen, omezen nebo zcela zastaven profesionální rozvoj a příprava snoubenců. Nedostatečná profesní základna a nízký stupeň dosaženého vzdělání snižuje nejen jejich socioekonomické zařazení, což je také jeden z prediktorů neúspěchu manželství, ale také poškozují všeobecný kulturní a sociální kapitál.¹⁰⁶

Kombinací výše uvedených možných proměnných jsou tak rozvodem významně ohrožena manželství uzavřená v časném věku, která jsou často doprovázena neplánovaným těhotenstvím, finančními obtížemi a nejistotou a psychickou a emocionální nezralostí snoubenců.¹⁰⁷

Demografické průzkumy v minulosti poukazyvaly také na předpoklad vyššího rizika rozvodovosti u párů v případě vyššího sňatkového věku. Tato hypotéza byla založena na rozdílech v méně flexibilních povahách, představách či zvycích, na které starší svobodní snoubenci po uzavření sňatku naráželi. Tento předpoklad byl v průběhu let vyvrácen. Sociologové jej považují za překonaný, „vznikl totiž v době, kdy si svobodní lidé brali často prvního partnera a s párovým soužitím neměli žádné zkušenosti. Pokud se brali ve vyšším věku a jako svobodní, tak nutně čelili popsáním rizikům. Dnešní situace je jiná: lidé se sice berou ve vyšším věku, ale zároveň často s mnoha předchozími partnerskými

¹⁰⁵ Životní cyklus: sociologické a demografické perspektivy. Sociologický ústav Akademie věd České republiky (2006, s.181)

¹⁰⁶ MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*. (1999, s.189)

¹⁰⁷ PAKOSTA, Petr. Vliv věkové a vzdělanostní homogamie a sňatkového věku na stabilitu prvního manželství. *Sociologický ústav AV ČR* [online]. 2012 [cit. 2015-06-23]. Dostupné z: http://dav.soc.cas.cz/uploads/64691cc08a5b7add5ae09ef62bfb3f65c1facb49_DaV12_1_p51_75.pdf

zkušenostmi z nesezdaného soužití. Často si také berou partnera, s nímž mnoho let před sňatkem žili. Vyšší sňatkový věk tedy není rizikovým faktorem rozvodu. ¹⁰⁸

Vyšší sňatkový věk však úzce souvisí s dalším možným rozvodovým fenoménem, čímž je věková heterogamie nebo homogamie manželů. „*Hypotéza o vlivu věkové heterogamie vychází z jednoduché a zřejmé úvahy: čím větší je věkový rozdíl mezi manžely, tím častější je nesoulad mezi jejich životními postoji, hodnotami, zálibami a mnoha dalšími faktory.*“ Homogamním manželstvím je pak připisována větší pravděpodobnost konsenzu v očekávání od svazku, v hodnotách a životních cílech. ¹⁰⁹

3.4.1.3 Etnicita a rasa

Předmětem zkoumání v českých podmínkách jsou zejména rodiny Romů, Číňanů a Vietnamců. Uzavřenost jejich komunit však znesnadňuje vědcům a sociologům práci, a je tak velmi obtížné a časově náročné porozumět jejich kulturní svébytnosti a pochopit vnitřní svět těchto rodin.

Studium etnických rozdílů v rodinném chování se může opírat a brát inspiraci v zahraničních výzkumech. Jako příklad lze uvést zkoumání rasových rozdílů v USA, kde vyšlo najevo, že u černochů není nízký věk při zakládání manželství prediktorem rozvodu. Tato teorie by se mohla tedy aplikovat na české podmínky, zejména na rodiny Romů, jež patří k nejpłodnějších českým rodinám, co se národnostních menšin týká. ¹¹⁰

Výzkumy uvádějí, že plodnost Romských žen je dvojnásobná oproti ženám českým, je málo regulovaná časově omezená, obvykle tak probíhá po celé reprodukční období. Romská věková struktura tak už po mnoho desítek let vykazuje progresivní populační tendenci vývoje. ¹¹¹

3.4.1.4 Děti

Pozitivní korelaci mezi počtem dětí a manželskou spokojeností a harmonií prokázat nelze. Spolehlivě lze potvrdit alespoň fakt, že bezdětná manželství se rozvádějí snadněji, a to jak po stránce legislativní, tak co se dohody mezi manželi týká. Nižší rozvodovost lze dokázat u manželství se třemi a více dětmi. Zde je však nutno brát v úvahu možné skryté faktory, jako je délka trvání sňatku, náboženské vyznání, či možné ekonomické a jiné

¹⁰⁸ Tamtéž

¹⁰⁹ Tamtéž

¹¹⁰ MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. (2008, s.225)

¹¹¹ VESELÁ, Renata a Karel SCHELLE. *Rodina a rodinné právo: historie, současnost a perspektivy*. (2005, s.48)

pragmatické důvody. Žena, potencionální samoživitelka s více dětmi, by jen stěží sama dokázala udržet dosavadní rodinný socioekonomický standard. Rodiče s několika dětmi také ztrácejí na atraktivitě na trhu manželství, což jim znesnadňuje šance na znovuprovdání a zaopatření rodiny.¹¹²

3.4.1.5 Doba trvání manželství

Poznatky z praxe dokazují, že čím déle manželství trvá, tím více se snižuje pravděpodobnost rozvodu. Dle dat Českého statistického úřadu je zřejmé, že nejobvyklejší doba trvání manželství, jež je ukončeno rozvodem, se pohybuje mezi třemi a šesti lety. Oba rozvedení partneři jsou v tomto kontextu ještě relativně mladí lidé, po něž je obvyklé, že si hledají partnery nové, s nimiž poté žijí buď v nesezdaném soužití, nebo se znovu provdají. Výjimku tvoří tak zvané bilanční rozvody, kdy manželé, po tom co odchovali děti, zjišťují, že už je k sobě nic jiného nepoutá.¹¹³

3.4.1.6 Město X venkov

Jak ve světě, tak v České republice statistiky dokazují, že populace z měst se rozvádí častěji, než z vesnice.¹¹⁴

3.4.1.7 Náboženství

Náboženské vyznání manželů má neodmyslitelný vliv na jejich rozhodování a stabilitu svazku. Snoubenci katolického vyznání se rozvádějí méně často než protestanti, a ti méně než ateisté. Co se statistik týká, nejpevnější jsou svazky ortodoxních židů. Náboženská stejnorodost zaručuje větší stabilitu svazku, než je tomu v manželstvích, jež jsou v oblasti víry nesourodá.¹¹⁵

3.4.1.8 Dědičnost rozvodovosti

Zvyšující se úroveň rozvodovosti vede k neustále narůstajícímu počtu dětí, které zažijí rozvod svých rodičů. Rozvodem se značně změní a zkomplikují rodinné vztahy mezi dětmi a rodiči, děti přicházejí o denní kontakt s jedním z partnerů, mnohdy dochází ke zhoršení ekonomické a sociální situace rodiny, chybí socializační vliv zejména mužské

¹¹² MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*. (1999, s.193)

¹¹³ MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*.(2008, s.212)

¹¹⁴ MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*. (1999, s.194)

¹¹⁵ Tamtéž, s.194

role, jelikož po rozvodu zůstávají děti ve většině případů v péči matky. Tento prvek je posilován i faktem feminizace českého školství, kde je výchovný vliv na dítě zastoupen především ženami. Rodinní vztahy se stávají ještě více komplikovanější díky trendu opětovných sňatků rozvedených rodičů, kdy se děti musí vyrovnat s příchodem nového partnera a sourozenců. Všechny tyto faktory formují lidskou osobnost do budoucna a mohou tak mít výrazný vliv na životní strategie a mezigenerační přenos rozvodového chování. Sociální výzkumy poukazují na skutečnost, že zkušenost s rozvodem rodičů se může projevit při výběru životního partnera a zakládání vlastní rodiny.

Dle psycholožky Judith Rich Harris však může být absence dobrého příkladu rodinného zázemí pouze jedním faktorem, nelze opomíjet genetickou dědičnost a vliv vrstevnických skupin. Studium sociální dědičnosti rozvodového chování se nyní zaměřuje zejména na problém, zda se skutečně jedná o přímý vztah mezi rozvodem rodičů a následným rozvodem jejich dítěte, nebo je tento vliv pouze nepřímý a působí na něj jiné faktory, kterými mohou být nižší dosažené vzdělání, manželství uzavřená v nižším věku apod.

Podle Levingerova modelu manželské nestability potomků předpokládáme, že důsledkem rozvodu jejich rodičů jsou tyto tři skutečnosti:

- rozvod rodičů ovlivňuje postoje a názorovou orientaci k rozvodové problematice. Rozvodovost je v tomto ohledu liberalizována, psychická bariéra opuštění partnera a manželství je oslabena.
- Zkušenost rozvodu zapříčiňuje problémy v interpersonálním chování a narušuje mezilidské vztahy, které mohou oslabovat vnitřní vztahy ve svazku manželském a výhody z něj plynoucí.
- Rozvod rodičů ovlivňuje socioekonomickou situaci a životní dráhu potomků. Socioekonomický status se odvíjí od ekonomické úrovně rodiny po rozvodu. Zda jsou dítěti poskytnuty prostředky usnadňující jeho úspěšné a vyšší vzdělání, vedoucí k práci s vyšším finančním ohodnocením a sociálním statutem. Nízký ekonomický status je spojován s častějšími manželskými konflikty a vyšší rozvodovostí. Mladí lidé, děti z rozvedených rodin, častěji vstupují do svazku manželského dříve než děti žijící v rodinách úplných.¹¹⁶ (více v předchozím bodě Věk vstupu do manželství)

¹¹⁶ *Životní cyklus: sociologické a demografické perspektivy*. Sociologický ústav Akademie věd České republiky (2006, s.175-181)

3.4.1.9 Pořadí manželství

Laicky by se dalo říci, že ti, kteří již mají s rozvodem zkušenost, jakoby se jej méně báli. Objektem zájmu se tedy stává fenomén opakovaných manželství. Jejich náchylnost k rozvodu je statisticky o něco málo větší, než je tomu u prvních manželství. Rozvodová tendence pak stoupá u každého nově započatého manželského svazku.¹¹⁷

Možný tato tvrzení potvrzuje fakty a daty z roku 2000 poukazuje na skutečnost, že pro čtvrtinu těch, jež tento rok složili manželský slib, to nebylo poprvé. Každý sedmý z nich učinil manželský slib již potřetí, každý padesátý dokonce nejméně počtvrté.¹¹⁸ V roce 2000 tak byl rozvod pro každého pátého muže a každou pátou ženu opakovanou zkušeností, pro dva ze sta dokonce zkušenost opakovaně opakovaná.¹¹⁹

Za zmínku bezpochyby stojí i doba, která uplyne od rozvodu po založení nového manželského slibu. Možný opět uvádí data z roku 2000, kde stojí, že *„každý šestý rozvedený muž, který se znovu žení, činí tak dříve než do roka poté, co se rozvedl; méně než dva roky uplynulo od rozvodu u 27% z nich. Platí to i pro rozvedené ženy. Více než 40% (přesněji 43%) z těch, kdo opakují sňatek, žilo naopak rozvedeno déle než pět let, po více než 15 letech života bez formálního svazku uzavírá nové manželství osm procent mužů a devět procent žen.“*¹²⁰

¹¹⁷ MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*. (1999, s.194)

¹¹⁸ MOŽNÝ, Ivo. *Česká společnost: nejdůležitější fakta o kvalitě našeho života*.(2002, s.43)

¹¹⁹ MOŽNÝ, Ivo. *Česká společnost: nejdůležitější fakta o kvalitě našeho života*.(2002, s.45)

¹²⁰ Tamtéž, s.43

4 Empirická část

4.1 Předmět, cíle výzkumu, předpoklady a výzkumná otázka

Cílem výzkumu bylo zjistit, zda je dosažené vzdělání (nezávisle proměnná) důležitým faktorem ovlivňujícím rozvodovost (závisle proměnná). Na základě stanoveného cíle výzkumu jsme stanovili následující výzkumné otázky:

- a) V první části jsme se zaměřili na dosaženou úroveň vzdělání jako faktor ovlivňující rozvodovost. Na základě vytyčených cílů má výzkumná otázka následující formulaci: *Je nízké nebo naopak vysoké dosažené vzdělání důležitým faktorem ovlivňujícím rozvodovost? Předpoklad zní: Nízké nebo vysoké vzdělání snižuje riziko rozpadu manželství.*
- b) Druhá část výzkumu se orientuje na vzdělanostní heterogamii či homogamii mezi manžely. Výzkumná otázka zní: *Je vzdělanostní heterogamie mezi manžely faktorem zvyšujícím riziko rozpadu manželství? Námi stanoveným předpokladem je: Vzdělanostní heterogamie mezi manžely zvyšuje riziko rozvodu.*
- c) Třetí výzkumná část se zabývá příčinami rozvodu manželství v závislosti na pohlaví a vzdělání manželů. Výzkumná otázka má následující formulaci: *Jaké jsou příčiny rozvratu manželství v závislosti na pohlaví a vzdělání manželů? Předpoklad zní: V závislosti na pohlaví a vzdělání manželů zaznamenáváme odlišné důvody, jež zapříčiňují rozpad manželství.*

4.2 Výzkumný vzorek

- a) Za výzkumný vzorek pro první část šetření byla vybrána ta část populace, jež se v rozmezí let 2009 – 2013 rozvedli na území České republiky a uvedli své aktuální nejvyšší dosažené vzdělání.¹²¹
- b) V druhé části výzkumu byl zkoumaný vzorek populace totožný s předchozím, pracujeme však pouze s daty v rozmezí let 2009 – 2012. Data jsou porovnávána se vzorkem populace, jež v rozmezí let 2009 – 2012 uzavřel manželský svazek a taktéž uvedl své nejvyšší dosažené vzdělání.

¹²¹ Český statistický úřad. 2011. *Sčítání lidu, domů a bytů 2011*. (online) Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/sldb> (23.6.2015)

- c) Třetí výzkumná část pracuje s daty získanými od populace, jež se rozvedla v rozmezí let 2009 – 2013 na území České republiky a jsou známy údaje o dosaženém vzdělání a důvody, jež soud označil jako příčiny rozvratu manželství.

4.3 Metody zpracování dat

Pro šetření byla využita smíšená výzkumná strategie, tedy kombinace kvalitativního a kvantitativního výzkumu.¹²²

Jako metodika pro zkoumání byly zvoleny:

- Obsahová analýza dokumentů, kdy bylo pro vypracování a porovnání údajů využito statistických dokumentů Českého statistického úřadu (dále jen ČSÚ).
- Komparace statistických datových souborů na území České republiky (dále jen ČR) v oblasti sňatečnosti, rozvodovosti a jejich příčin v rozmezí let 2009 – 2013.
- Studium literatury týkající se rozvodové problematiky.

4.4 Zpracování dat

- a) Za výzkumný vzorek pro první část šetření byla vybrána ta část populace, jež se v rozmezí let 2009 – 2013 rozvedli na území České republiky a uvedli své aktuální nejvyšší dosažené vzdělání. Tato data byla porovnávána s celkovým procentuálním zastoupením vzdělanostních skupin v ČR, jež byla získána z výsledků sčítání lidí, domů a bytů v roce 2011. Data byla zanesena do tabulek pro každé pohlaví zvlášť. Abychom mohli vyzkoumat, zda má výše dosaženého vzdělání vliv na rozvodovost, museli jsme vyvrátit tezi, že existují statisticky významné vztahy mezi rodinným stavem (svobodný/ v manželství) a mírou dosaženého vzdělání. Existence a sílu tohoto vztahu jsme se snažili vysvětlit na základě hodnot Pearsonova korelačního koeficientu. Data pro zjištění korelace byla opět získána z výsledků sčítání lidí, domů a bytů.
- b) V druhé části výzkumu byla vybrána ta část populace, jež se v rozmezí let 2009 – 2012 rozvedli na území České republiky a uvedli své aktuální nejvyšší dosažené vzdělání. Data jsou porovnávána se vzorkem populace, jež v rozmezí let 2009 – 2012 uzavřel manželský svazek a taktéž uvedl své nejvyšší dosažené vzdělání. Data byla převedena do tabulek pro obě pohlaví a změnu stavu zvlášť. Porovnáváním

¹²² HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum*. (2008, s.43)

údajů mezi mírou sňatečnosti a rozvodovosti jednotlivých vzdělanostních skupin jsme zjišťovali možnou vyšší či nižší pravděpodobnost rozvodu manželského páru.

- c) Třetí výzkumná část pracuje s daty získanými od populace, jež se rozvedla v rozmezí let 2009 – 2013 na území České republiky a jsou známy údaje o dosaženém vzdělání a důvody, jež soud označil jako příčiny rozvratu manželství. Byla vypočítána procentuální zastoupení jednotlivých kategorií a z dat sestaveny tabulky s procentuálním vyjádřením výskytu jednotlivých příčin rozpadu manželství. Data v rozmezí pěti let byla následně komparována mezi sebou.

4.5 Výsledky výzkumu

4.5.1 Kategorie k analýze

- a) Naším cílem je vyzkoumat zda má výše dosaženého vzdělání vliv na rozvodovost. Abychom mohli tento vztah objasnit na základě procentuálního zastoupení jednotlivých stupňů vzdělání v populaci a procentuální rozvodovosti jednotlivých vzdělanostních skupin, museli jsme vyvrátit tezi, že existují statisticky významné vztahy mezi rodinným stavem (svobodný/ v manželství) a mírou dosaženého vzdělání. Existence a sílu tohoto vztahu jsme se snažili vysvětlit na základě hodnot Pearsonova korelačního koeficientu. Hodnoty Pearsonova korelačního koeficientu se pohybují v rozmezí (-1, 1), přičemž čím více se jeho hodnota blíží k 1 (-1), tím je silnější vztah mezi dvěma proměnnými.

Důležitá je také hodnota signifikance u jednotlivých proměnných, jež by měla dosahovat hodnot nižších než 0.05, abychom vůbec mohli sledovat statisticky významný vztah. Následující tabulky ukazují vztah mezi mírou dosaženého vzdělání a rodinným stavem u jednotlivých pohlaví.

Ženy ve věku 15 a více let podle nejvýše dosaženého vzdělání		rodinný stav - vdané
vzdělání základní včetně neukončeného	Pearson Correlation Sig. (2-tailed) N	,301** 0,000 5326794
vzdělání střední včetně vyučení	Pearson Correlation Sig. (2-tailed) N	,441** 0,000 5326794
vzdělání úplné střední	Pearson Correlation Sig. (2-tailed) N	-,113** 0,000 5326794
vzdělání nástavbové studium	Pearson Correlation Sig. (2-tailed) N	-,257** 0,000 5326794
vyšší odborné vzdělání	Pearson Correlation Sig. (2-tailed) N	-,146** 0,000 5326794
vzdělání vysokoškolské	Pearson Correlation Sig. (2-tailed) N	-,361** 0,000 5326794

Tabulka č. 2: Pearsonův korelační koeficient dosaženého vzdělání a rodinného stavu u žen starších 15 let¹²³

¹²³ Zdroj: autor na základě dat ČSÚ

Muži ve věku 15 a více let podle nejvyšší dosaženého vzdělání		rodinný stav - ženatí
vzdělání základní včetně neukončeného	Pearson Correlation Sig. (2-tailed) N	-,264** 0,000 5109766
vzdělání střední včetně vyučení	Pearson Correlation Sig. (2-tailed) N	,369** 0,000 5109766
vzdělání úplné střední	Pearson Correlation Sig. (2-tailed) N	,117** 0,000 5109766
vzdělání nástavbové studium	Pearson Correlation Sig. (2-tailed) N	-,002** ,000 5109766
vyšší odborné vzdělání	Pearson Correlation Sig. (2-tailed) N	-,145** 0,000 5109766
vzdělání vysokoškolské	Pearson Correlation Sig. (2-tailed) N	-,140** 0,000 5109766

Tabulka č. 3: Pearsonův korelační koeficient dosaženého vzdělání a rodinného stavu u mužů starších 15 let¹²⁴

Z tabulek vyplývá, že vztah je statisticky významný u všech kategorií vzdělání, nicméně až na kategorii středoškolsky vzdělaných bez maturitní zkoušky u jak u mužů, tak u žen (kdy hodnota Pearsonova korelačního koeficientu je 0,369 a 0,441) je tento vztah velmi slabý, z čehož můžeme usoudit, že pouze kategorie SŠ bez maturity vstupuje do manželství častěji než lidé se vzdělanostní úrovní nižší nebo vyšší.

Zajímavý je také fakt, že muži se základním vzděláním se v průměru žení či vdávají o něco méně, než zbývající vzdělanostní skupiny, nicméně tento vztah není nikterak významný.

Očekáváme menší sňatečnost u VŠ vzdělané populace, což tabulka potvrzuje, i když ten rozdíl oproti nižším vzdělanostním kategoriím není tak

¹²⁴ Zdroj: autor na základě dat ČSÚ

významný, jak bychom předpokládali. A to zejména z důvodu pozdějšího vstupu do manželství, jak z důvodu delšího a náročnějšího studia, tak kvůli budování kariéry.

Vzhledem k tomu, že vztahy mezi mírou dosaženého vzdělání a faktem, zda je respondent ve svazku manželském nejsou nikterak silné, můžeme dále argumentovat rozdíly mezi procentuálním zastoupením jednotlivých vzdělanostních kategorií v populaci a mírou rozvodovosti v nich.

Tabulky uvádíme zvlášť pro obě pohlaví. V tabulce je míra nejvyššího dosaženého vzdělání na straně jedné a procentuální zastoupení jednotlivých vzdělanostních kategorií ve společnosti a jejich procentuální rozvodovost.

Vzhledem k tomu, že kategorie základního vzdělání zahrnuje i mladistvé v rozmezí let 15-19, jejichž nejvyšší dosažené vzdělání se v průběhu let může měnit a u nich předpokládáme, že ještě nejsou ženatí (vdaná), je třeba zmínit, že u mužů představují 7,27% z celkové populace a u žen 6,42% z celkové populace.

Je třeba si také uvědomit, že více než 20% mužů a téměř 18% žen míru svého dosaženého vzdělání nevedlo.

Nejvyšší dosažené vzdělání (muži)	Rozvodovost v letech 2009 – 2013 dle dosaženého vzdělání	Celkové procentuální zastoupení vzdělanostních skupin v populaci ČR
ZŠ	7,03%	14,26%
SŠ bez maturity	48,10%	41,95%
SŠ s maturitou	30,03%	29,56%
VŠ	14,83%	14,23%

Tabulka č. 4: Rozvodovost u mužů v ČR v letech 2009 – 2013 s ohledem na dosažené vzdělání ¹²⁵

Nejvyšší dosažené vzdělání (ženy)	Rozvodovost v letech 2009 – 2013 dle dosaženého vzdělání	Celkové procentuální zastoupení vzdělanostních skupin v populaci ČR
ZŠ	9,32%	22,72%
SŠ bez maturity	37,19%	28,60%
SŠ s maturitou	39,50%	36,39%
VŠ	14,02%	12,29%

Tabulka č. 5: Rozvodovost u žen v ČR v letech 2009 – 2013 s ohledem na dosažené vzdělání ¹²⁶

¹²⁵ Zdroj: autor na základě dat ČSÚ

¹²⁶ Zdroj: autor na základě dat ČSÚ

Z tabulky vyplývá, že muži se středoškolským vzděláním bez maturity se rozvádí častěji než ostatní a naopak muži se základním vzděláním se rozvádí výrazně méně často, a to i přes to, že polovina mužů se základním vzděláním spadá do věkové kategorie 15-19 let. Neméně zajímavý je také fakt, že muži s úplným středoškolským a vysokoškolským vzděláním se rozvádí vzhledem k dalším kategoriím průměrně.

Nejzajímavějším zjištěním je fakt, že se rozvedlo pouze 9,32% žen se základním vzděláním, přesto, že tvoří téměř čtvrtinu celé populace žen. Naopak u žen se středoškolským vzděláním bez maturity se s rozvodovostí setkáváme výrazně častěji. Obě zbylé kategorie (tedy ženy s úplným středoškolským a vysokoškolským vzděláním) se v rámci rozvodovosti nevykají průměru, přesto, že u vysokoškolsky vzdělaných žen je rozvodovost mírně podprůměrná.

Na základě výše uvedeného můžeme vyvrátit předpoklad, že by se muži (ženy) s vysokoškolským vzděláním rozváděli výrazně méně, naopak u respondentů se základním vzděláním se předpoklad o méně časté rozvodovosti potvrdil.

- b) Druhá část výzkumu se orientuje na vzdělanostní heterogamii či homogamii mezi manžely. Výzkumná otázka zní: *Je vzdělanostní heterogamie mezi manžely faktorem zvyšujícím riziko rozpadu manželství?* Námí stanoveným předpokladem je: *Vzdělanostní heterogamie mezi manžely zvyšuje riziko rozvodu.* Pro posuzování rozvodovosti byl využit stejný datový soubor jako v předchozí části. Data pro sňatečnost jednotlivých vzdělanostních skupin pocházejí taktéž z údajů získaných ČSÚ, kde však pro rok 2013 bylo vysoké procento respondentů, jež nevedli své dosažené vzdělání při vstupu do manželství, proto operujeme pouze s daty v rozmezí let 2009 – 2012. Data byla převedena do tabulek pro obě pohlaví a změnu stavu zvlášť. Porovnáváním údajů mezi mírou sňatečnosti a rozvodovosti jednotlivých vzdělanostních skupin jsme zjišťovali možnou vyšší či nižší pravděpodobnost rozvodu manželského páru.

	Ž-VŠ	Ž-SŠ+M	Ž-SŠ BEZ M.	Ž-ZŠ	100% (absolutní hodnoty)
M-VŠ	64,91%	30,88%	3,40%	0,80%	42 057
M-SŠ + M.	25,22%	59,67%	11,93%	3,18%	67 498
M-SŠ BEZ M.	8,90%	37,87%	44,74%	8,50%	55 356
M-ZŠ	4,61%	23,72%	25,57%	46,10%	7 727

Tabulka č. 6: Sňatky u mužů v letech 2009 – 2012 dle vzájemného vzdělání manželů¹²⁷

	Ž-VŠ	Ž-SŠ+M	Ž-SŠ BEZ M.	Ž-ZŠ	100% (absolutní hodnoty)
M-VŠ	56,86 %	34,90 %	7,03 %	1,21 %	9 610
M-SŠ + M.	10,93 %	61,08 %	23,49 %	4,51 %	20 410
M-SŠ BEZ M.	3,27 %	31,23 %	55,25 %	10,26 %	32 481
M-ZŠ	2,37 %	20,70 %	35,83 %	41,10 %	4 767

Tabulka č. 7: Rozvody u mužů v letech 2009 – 2012 dle vzájemného vzdělání manželů¹²⁸

Zvýrazněná data v tabulce o sňatečnosti mužů poukazují na skutečnost vzdělanostní homogamie snoubenců. Zvýrazněná data v tabulce o rozvodovosti nevykazují žádné abnormality, jež by se vymykaly průměru vzhledem k sňatečnosti mezi stejnorodými vzdělanostními skupinami.

Můžeme však poukázat na fakt možného výskytu vyšší pravděpodobnosti rozvodu u párů, jež jsou tvořeny mužem s vysokoškolským vzděláním nebo středoškolským s maturitou a ženou se středoškolským bez maturity. Možnou nižší pravděpodobnost rozvodu můžeme zaznamenat u párů tvořených mužem se základním vzděláním, středoškolským s maturitou nebo středoškolským bez maturity a ženou s vysokoškolským vzděláním.

¹²⁷ Zdroj: autor na základě dat ČSÚ

¹²⁸ Zdroj: autor na základě dat ČSÚ

	M-VŠ	M-SŠ+M	M-SŠ BEZ M.	M-ZŠ	100% (absolutní hodnoty)
Ž-VŠ	55,04%	34,32%	9,93%	0,72%	49 602
Ž-SŠ+M	17,08%	52,96%	27,56%	2,41%	76 061
Ž-SŠ BEZ M.	3,95%	22,23%	68,37%	5,46%	36 223
Ž-ZŠ	3,13%	22,48%	43,77%	33,13%	10 752

Tabulka č. 8: Sňatky u žen v letech 2009 – 2012 dle vzájemného vzdělání manželů¹²⁹

	M-VŠ	M-SŠ+M	M-SŠ BEZ M.	M-ZŠ	100% (absolutní hodnoty)
Ž-VŠ	61,61 %	25,15 %	11,96 %	1,27 %	8 868
Ž-SŠ+M	12,45 %	46,26 %	37,64 %	3,66 %	26 950
Ž-SŠ BEZ M.	9,69 %	19,08 %	71,43 %	6,79 %	25 123
Ž-ZŠ	1,83 %	14,54 %	52,66 %	30,96 %	6 327

Tabulka č 9: Rozvody u žen v letech 2009 – 2012 dle vzájemného vzdělání manželů¹³⁰

Zvýrazněná data v tabulce o sňatečnosti žen poukazují na skutečnost vzdělanostní homogamie snoubenců, pouze v případě sňatku ženy se základním vzděláním a mužem se vzděláním středoškolským bez maturity můžeme nalézt vyšší procento sňatků. Tento trend však lze vysvětlit demografickým stavem v ČR, kdy žen s dosaženým základním vzděláním je podstatně více než mužů se základním vzděláním¹³¹, a proto je logické, že naroste počet sňatků s muži se středoškolským vzděláním bez maturity, což je rozdíl pouze jednoho vzdělanostního stupně. A proto tyto svazky můžeme považovat téměř za homogamní. Zvýrazněná data v tabulce o rozvodovosti tento trend potvrzují.

Můžeme však poukázat na fakt možného výskytu vyšší pravděpodobnosti rozvodu u párů, jež jsou tvořeny ženou se středoškolským vzděláním bez maturity a mužem s vysokoškolským.

¹²⁹ Zdroj: autor na základě dat ČSÚ

¹³⁰ Zdroj: autor na základě dat ČSÚ

¹³¹ Zdroj: ČSÚ Sčítání lidí, domů a bytů 2011

2009 – 2012	Homogamní	Heterogamní
Sňatky	55,55 %	44,45 %
Rozvody	47,35 %	52,65 %

Tabulka č. 10: Sňatky a rozvodovost u heterogamních a homogamních párů v letech 2009 – 2012¹³²

V letech 2009 – 2012 tvořil poměr mezi sňatky homogamních a heterogamních párů z pohledu vzdělání 55,55 % pro homogamní svazky a 44,45 % pro heterogamní. Z hlediska rozvodovosti byl poměr 47,35 % pro páry homogamní a 52,65 % pro heterogamní.

Rozdíl mezi sňatečností a rozvodovostí heterogamních nebo naopak homogamních je znatelný, ale nikterak silný. S tabulky vyplývá, že homogamní páry se sezdávají více a rozvodovost je mezi nimi menší, u heterogamních párů je tomu právě naopak. Zde však musíme uvést, že v námi použitým datovém souboru o rozvodovosti až 1/3 respondentů nevedla své vzdělání, proto mohou být data zkreslena a námi zobecňujícím tvrzení může na pravdivosti ubrat či ji ještě více potvrdit.

Z námi získaných dat se nám nepodařilo hypotézu jednoznačně potvrdit. Tato hypotéza by pro svou verifikaci potřebovala přesnější datový soubor, který obsahuje veškeré potřebné údaje. Ani v jedné z našich výzkumných šetření není vztah mezi vyšší rozvodovostí heterogamních svazků z pohledu vzdělání zcela průkazný. Nemůžeme tak jednoznačně tvrdit, že vzdělanostní heterogamie mezi manžely riziko rozvodu zvyšuje. Naopak se domníváme, že vzhledem k tomu, že první výzkumné šetření nám ukazuje, že rozvodovost u heterogamních svazků není vyšší než u homogamních, a u druhého výzkumného šetření jsou rozdíly nepatrné, domníváme se, že hypotézu o vyšší rozvodovosti heterogamních svazků můžeme vyvrátit.

- c) Naším výzkumným cílem je zjistit, zda v závislosti na pohlaví a vzdělání manželů zaznamenáváme odlišné důvody, jež zapříčiňují rozpad manželství. Abychom mohli tento vztah objasnit, zaznamenali jsme data o rozvodovosti populace v letech 2009 – 2013 do tabulek, jež obsahují pohlaví a procentuální vyjádření jednotlivých příčin rozvratu manželství.

¹³² Zdroj: autor na základě dat ČSÚ

Příčina rozvratu manželství – Ženy	Vzdělání			
	Základní	Střední bez maturity	Střední s maturitou	Vysokoškolské
neuvážený sňatek	1,12%	0,36%	0,34%	0,30%
Alkoholismus	1,36%	0,95%	0,58%	0,31%
Nevěra	5,66%	3,93%	2,65%	1,89%
nezájem o rodinu, (vč. opuštění rod.)	2,07%	1,01%	0,70%	0,77%
zlé nakládání, odsouzení pro trestný čin	0,34%	0,22%	0,17%	0,10%
rozdíl povah, názorů a zájmů	65,15%	68,29%	72,97%	75,97%
zdravotní důvody	0,28%	0,15%	0,14%	0,14%
sexuální neshody	0,32%	0,25%	0,20%	0,15%
ostatní příčiny	14,98%	17,37%	16,87%	16,59%
soud nezjistil zavinění	8,72%	7,47%	5,38%	3,77%

Tabulka 11: Příčiny rozpadu manželství u žen s ohledem na vzdělání v letech 2009 - 2013¹³³

¹³³ Zdroj: autor na základě dat ČSÚ

Příčina rozvratu manželství - Muži	Vzdělání			
	Základní	Střední bez maturity	Střední s maturitou	Vysokoškolské
neuvážený sňatek	0,80%	0,32%	0,33%	0,21%
alkoholismus	4,47%	3,05%	1,27%	0,59%
Nevěra	7,31%	5,06%	4,27%	3,42%
nezájem o rodinu, (vč. opuštění rod.)	3,21%	1,68%	1,20%	1,29%
zlé nakládání, odsouzení pro trestný čin	1,51%	0,59%	0,35%	0,17%
rozdíl povah, názorů a zájmů	64,80%	69,32%	73,71%	76,38%
zdravotní důvody	0,17%	0,15%	0,10%	0,14%
sexuální neshody	0,30%	0,25%	0,25%	0,09%
ostatní příčiny	14,34%	16,98%	16,42%	16,13%
soud nezjistil zavinění	3,08%	2,59%	2,09%	1,57%

Tabulka 12: Příčiny rozpadu manželství u mužů s ohledem na vzdělání v letech 2009 - 2013¹³⁴

Z tabulek vyplývá, že ve $\frac{3}{4}$ z celkového počtu odpovědí respondenti uvedli jako příčinu rozpadu manželství rozdíl povah, názorů a zájmů bez ohledu na to, do které vzdělanostní kategorie spadají. Příčina uváděná jako rozdílnost povah, názorů a zájmů však není blíže specifikována a není uvedeno, které důvody do ní konkrétně spadají.

Ještě méně je specifikovaná kategorie ostatních příčin, jež je z celého datového souboru odpovědí zastoupena ve významných 16 procentech.

Domníváme se však, že data uváděná u kategorií nevěra, alkoholismus, zdravotní důvody a sexuální neshody mohou být zkreslena z důvodu neochoty se k nim doznávat, a mohou tak být obsažena právě ve dvou předchozích zmiňovaných kategoriích. Pokud však rozvádějící tyto proměnné uvedou jako příčiny rozpadu svazku, můžeme u nich pozorovat zajímavé trendy, jež by se u určitých vzdělanostních kategorií daly očekávat. Jako např. alkoholismus, který muži se základním vzděláním uvádějí ve 4, 47 % a se vzděláním vysokoškolským v 0, 59 % případech. U nevěry je tomu obdobně a její zastoupení klesá se zvyšujícím se vzděláním, kdy jako příčinu rozpadu ji uvedlo 7, 31 % mužů se základním vzděláním a 3, 42 % vysokoškolsky vzdělaných mužů.

¹³⁴ Zdroj: autor na základě dat ČSÚ

I když se procentuální hodnoty u vybraných kategorií liší, není tento rozdíl natolik patrný, abychom mohli potvrdit předpoklad, že je některá příčina rozpadu manželského svazku typická právě pro některou vzdělanostní kategorii. Tento fakt nám potvrzují výsledky okolo 70 % příčin rozpadu manželství z důvodu rozdílnosti povah, názorů a zájmů u všech vzdělanostních kategorií, navzdory tomu, jak početná je daná vzdělanostní skupina.

Na základě těchto zjištění předpokládáme, že hypotézu kdy v závislosti na pohlaví a vzdělání manželů zaznamenáváme odlišné důvody, jež zapříčiňují rozpad manželství lze vyvrátit. A to z důvodu, že v daném výzkumném souboru nelze najít vztah mezi konkrétní vzdělanostní skupinou a příčinou rozvodu pro tuto skupinu signifikantní. Důvody rozvodovosti manželství se pouze nepatrně liší napříč vzdělanostním spektrem.

4.5.2 Přehled výzkumných zjištění

Během výzkumné práce byly zjištěny následující skutečnosti:

- a) Díky komparaci datových souborů ČSÚ pojednávajících o rozvodovosti v letech 2009 – 2013 a výsledkům sčítání lidí, domů a bytů z roku 2011 a námi provedených výpočtů můžeme vyvrátit předpoklad, že by se populace s vysokoškolským vzděláním rozváděla výrazně oproti ostatním vzdělanostním kategoriím, naopak u respondentů se základním vzděláním se předpoklad o méně časté rozvodovosti potvrdil.
- b) Hypotézu, že vzdělanostní heterogamie mezi manžely zvyšuje riziko rozvodů se nám ze získaných dat nepodařilo jednoznačně potvrdit. Tato hypotéza by pro svou verifikaci potřebovala přesnější datový soubor, který obsahuje veškeré potřebné údaje. Ani v jedné z našich výzkumných šetření není vztah mezi vyšší rozvodovostí heterogamních svazků z pohledu vzdělání zcela průkazný. Nemůžeme tak jednoznačně tvrdit, že vzdělanostní heterogamie mezi manžely riziko rozvodu zvyšuje. Naopak se domníváme, že vzhledem k tomu, že první výzkumné šetření nám ukazuje, že rozvodovost u heterogamních svazků není vyšší než u homogamních, a u druhého výzkumného šetření jsou rozdíly nepatrné, domníváme se, že hypotézu o vyšší rozvodovosti heterogamních svazků můžeme vyvrátit.
- c) Hypotézu, jež predikovala závislost pohlaví a vzdělání manželů na konkrétních a pro každou vzdělanostní skupinu odlišných důvodů rozpadu manželství se

nám podařilo vyvrátit. A to z důvodu, že v daném výzkumném souboru nelze najít vztah mezi konkrétní vzdělanostní skupinou a příčinou rozvodu pro tuto skupinu signifikantní. Důvody rozvodovosti manželství se pouze nepatrně liší napříč vzdělanostním spektrem.

4.6 Závěrečné zhodnocení empirické části

Předmětem empirické části bylo zjistit, zda je dosažené vzdělání (nezávisle proměnná) důležitým faktorem ovlivňujícím rozvodovost (závisle proměnná). Výzkum byl členěn do třech okruhů. V první části jsme se zaměřili na dosaženou úroveň vzdělání jako faktor ovlivňující rozvodovost. Díky komparaci datových souborů ČSÚ pojednávajících o rozvodovosti v letech 2009 – 2013 a výsledkům sčítání lidí, domů a bytů z roku 2011 a námi provedených výpočtů jsme tento předpoklad vyvrátili. O populaci s vysokoškolským vzděláním tak nelze tvrdit, že by se rozváděla výrazně méně oproti ostatním vzdělanostním kategoriím, naopak u respondentů se základním vzděláním se předpoklad o méně časté rozvodovosti potvrdil. Druhá část výzkumu se orientovala na vzdělanostní heterogamii či homogamii mezi manžely. Námi stanoveným předpokladem bylo, že vzdělanostní heterogamie mezi manžely zvyšuje riziko rozvodu. Ze získaných dat se nám nepodařilo hypotézu jednoznačně potvrdit. Ani v jednom z našich výzkumných šetření není vztah mezi vyšší rozvodovostí heterogamních svazků z pohledu vzdělání zcela průkazný. Nemůžeme tak jednoznačně tvrdit, že vzdělanostní heterogamie mezi manžely riziko rozvodu zvyšuje. Naopak se domníváme, že vzhledem k tomu, že první výzkumné šetření nám ukazuje, že rozvodovost u heterogamních svazků není vyšší než u homogamních, a u druhého výzkumného šetření jsou rozdíly nepatrné, domníváme se, že hypotézu o vyšší rozvodovosti heterogamních svazků můžeme vyvrátit. Ve třetí části výzkumu jsme verifikovali předpoklad, že v závislosti na pohlaví a vzdělání manželů zaznamenáváme odlišné důvody, jež zapříčiňují rozpad manželství. I tuto hypotézu, jež predikovala závislost pohlaví a vzdělání manželů na konkrétních a pro každou vzdělanostní skupinu odlišných důvodů rozpadu manželství se nám podařilo vyvrátit. A to z důvodu, že v daném výzkumném souboru nelze najít vztah mezi konkrétní

vzdělanostní skupinou a příčinou rozvodu pro tuto skupinu signifikantní. Důvody rozvodovosti manželství se pouze nepatrně liší napříč vzdělanostním spektrem.

Závěr

V diplomové práci jsem se zabývala rozvodovostí a faktory, které ji ovlivňují s hlavním důrazem zejména na vzdělání rozvádějících se manželů. Toto téma jsem si zvolila zejména proto, že mě zajímaly důvody a příčiny narůstajícího procenta rozvodovosti u všech věkových a vzdělanostních kategorií. Pro studium rozvodové problematiky je nutný interdisciplinární přístup, jenž se snaží postihnout veškeré změny a skutečnosti, které ve společnosti panují a nahlížet tak na rozvodovost z různých úhlů pohledů a vědních disciplín.

I proto byla první kapitola práce věnována studiu současné rodiny, včetně kulturních determinant, jež ji zformovaly do současné podoby, vývoji jejich funkcí a typů dle jednotlivých kritérií. Pro pochopení fenoménů rozvodovosti bylo třeba charakterizovat rodinu a manželství v současné západní společnosti, aby výsledky odpovídaly aktuálním trendům. Mnozí sociologové současnosti hovoří o krizi rodiny, proto jsme se snažili najít nejvýraznější sociální, ekonomické a další významné proměnné, díky kterým může docházet ke stmelování a upevňování rodinných vazeb, ale právě také ke změnám negativním, co se naplňování jejich funkcí týče, vedoucích až k jejich možnému zániku. S určitostí tak můžeme předpokládat, že dojde k transformaci podoby současné nukleární rodiny a vize spořádané rodiny tvořená mužem, ženou a dítětem již nebude samozřejmostí.

Druhá kapitola práce pojednávala o formách partnerského soužití, jež jsou v naší společnosti nejvýrazněji zastoupeny. Samozřejmostí je svazek manželský mezi mužem a ženou, od roku 2006 je na území České republiky právně ukotven také institut registrovaného partnerství umožňující trvalé soužití dvou osob stejného pohlaví. Alternativou formálně uzavřeného svazku je poté pro obě skupiny soužití formou kohabitace, jež získalo na popularitě v evropských zemích již v 70. letech a jeho oblíbenost stále stoupá. O jeho stále trvajícím rozmachu se zasloužily zejména prvky, jako univerzální přístup ke vzdělání, důraz na seberealizaci a rozvoj individuality, participace žen na trhu práce, po jejichž dosahování výrazně touží i dnešní generace a můžeme tak předpokládat, že touha po nezávislosti, kariérním růstu a strachem z formálních závazků bude procento párů žijících v nesezdaném soužití navyšovat.

Rozvodová problematika je celospolečenským problémem, v němž se zrcadlí aktuální demografické skutečnosti populace, její charakteristiky, vlastnosti a potřeby. Na prediktory a příčiny rozvodovosti je třeba nahlížet z širšího a obsáhlejšího úhlu pohledu,

než by se mohlo na první pohled zdát. Je třeba brát v potaz vzájemně se ovlivňující různorodé kategorie, z nichž nelze určit konkrétní proměnnou, jež by zcela nepochybně ovlivňovala možnou vyšší nebo naopak nižší míru rozvodovosti pro obě pohlaví. Domníváme se, že výše socioekonomického statusu manželů má dominantní postavení, avšak vždy je doplňována skupinou méně či více významných kritérií, které možný rozpad manželství také ovlivňují.

Právě socioekonomickým statutem, tedy vzdělanostními kategoriemi manželů jsme se zaobírali v empirické části diplomové práce. Výzkumná šetření se zaměřila na možné vyšší či nižší riziko rozpadu manželství v rámci jednotlivých vzdělanostních kategorií, následně heterogamii či homogamii mezi manžely a jejich rizikem rozpadu manželského svazku a pro jednotlivé vzdělanostní kategorie jsme se snažili komparací dat vytyčit konkrétní důvody rozpadu manželství, jež by byly pro danou vzdělanostní kategorii typické. Ze získaných dat si troufáme vyvést závěry, jenž tvrdí, že nelze určit konkrétní důvod, který by byl pro danou vzdělanostní kategorii signifikantní, stejně tak jako nemůžeme dokázat, že by vzdělanostní homogenita či heterogenita ve svazku výrazně ovlivňovala možné riziko rozvodu těchto manželských párů. Co se však týče procentuálního posouzení rozvodů jednotlivých vzdělanostních skupin vzhledem k celkové rozvodovosti, dokázali jsme potvrdit trend nižší rozvodovosti u populace se základním vzděláním a oproti posledním výzkumům narůstající počet rozvádějících se vysokoškolsky vzdělaných manželů.

Seznam zkratek

A podobně – apod.

Česká republika – ČR

Český statistický úřad – ČSÚ

Popřípadě – popř.

Takzvané – tzv.

Nejvyšší dosažené vzdělání základní – ZŠ

Nejvyšší dosažené vzdělání středoškolské bez maturity – SŠ bez M

Nejvyšší dosažené vzdělání středoškolské s maturitou – SŠ + M

Nejvyšší dosažené vzdělání vysokoškolské – VŠ

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník – NOZ

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů – ZOR

Seznam použitých zdrojů

Knižní zdroje a odborné články

ALAN, Josef. *Budoucnost rodiny (vstupní poznámky). Výzkum rodiny III.* Praha : VÚSRP, 1988.

BAKALÁŘ, Eduard. *Rozvodová tematika a moderní psychologie.* Praha: Karolinum, 2006, 124 s. ISBN 80-246-1089-2.

BARTOŇOVÁ, Dagmar. *Demografická situace České republiky: proměny a kontexty 1993-2008.* Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2010, 238 p. ISBN 80-741-9024-2.

BEZOUŠKA, Petr a Lucie PIECHOWICZOVÁ. *Nový občanský zákoník: nejdůležitější změny.* Olomouc: ANAG, 2013, 375 s. ISBN 978-80-7263-819-2.

BOUDON, Raymond. *Sociologický slovník.* Olomouc: Univerzita Palackého, 2004, 253 s. ISBN 80-244-0735-3.

ČERMÁKOVÁ, Marie. *Rodina a měnící se gender role: sociální analýza české rodiny.* Praha: Sociologický ústav AV ČR, 1997, 92, 24 s. ISBN 80-859-5042-1.

FRANCOVÁ, Marie a Jana DVOŘÁKOVÁ ZÁVODSKÁ. *Rozvody, rozchody a zánik partnerství.* 3. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, xiv, 246 s. ISBN 978-807-4785-009.

GIDDENS, Anthony. *Sociologie.* Praha: Argo, 1999. ISBN 80-7203-124-4.

GRECMANOVÁ, Helena, Drahomíra HOLOUŠOVÁ, Eva URBANOVSKÁ a Antonín BŮŽEK. *Obecná pedagogika II.* Olomouc: Hanex, 1998. ISBN 80-85783-24-X.

HENDL, Jan., *Kvalitativní výzkum. Základní teorie, metody a aplikace.* 2. aktualiz.vydání. Praha: Portal, 2008. ISBN 978-80-7367-485-4.

HOLUB, Milan. *Zákon o rodině: s komentářem, judikaturou a předpisy souvisícími.* 9. aktualizované a přepracované vyd. Praha: Leges, 2011, 456 p. ISBN 978-808-7212-967.

HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Manželství a paragrafy.* Praha: Computer Press, 2000, 83 s. ISBN 80-722-6409-5.

KRAUS, Blahoslav a Věra POLÁČKOVÁ. *Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky.* Brno: Paido, 2001, 199 s. ISBN 80-731-5004-2.,

- KRATOCHVÍL, Stanislav. *Manželská terapie*. 3. rozšíř. vyd. Praha: Portál, 2000, 255 s. ISBN 80-717-8332-3.
- MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3. rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003, 161 s. ISBN 80-864-2919-9.
- MONTOUSSÉ, Marc a Gilles RENOUIARD. *Přehled sociologie*. Praha: Portál, 2005, 335 s. ISBN 80-717-8976-3.
- MOŽNÝ, Ivo, Petr PAKOSTA a Marie PŘIDALOVÁ. *Declining fertility in Europe, and, What parenthood means to the Czechs*. Brno: Georgetown, 2008, 132 s. ISBN 978-808-6251-219.
- MOŽNÝ, Ivo. *Česká společnost: nejdůležitější fakta o kvalitě našeho života*. Praha: Portál, 2002, 207 s. ISBN 80-717-8624-1.
- MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. 2., upr. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2008, 323 s. ISBN 978-808-6429-878.
- MOŽNÝ, Ivo. *Rodina vysokoškolsky vzdělaných manželů*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1983, 189 s.
- MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 1999, 251 p. ISBN 80-85850-75-3.,
- MURPHY, Robert Francis. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004, 268 s. ISBN 978-808-6429-250.
- PALONCYOVÁ, Jana. *Rodinné chování mladé generace: závěrečná zpráva z Biografického výzkumu mladé generace 2002*. Praha: VÚPSV, 2002.
- PROVAZNÍK, Dušan. *Aktuálne problémy sociológie rodiny*. Bratislava: Veda, 1989, 358 s. ISBN 80-224-0050-5.
- SEKERA, Ondřej. *Rodina v nečase*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2010, 135 s. ISBN 978-80-73-68-877-6.
- SINGLY, François de. *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál, 1999, 127 s. ISBN 80-7178-249-1.
- SOCIOLOGICKÉ NAKLADATELSTVÍ (SLON). *Demografie (nejen) pro demografy*. Praha: SLON, 1993, 125s. ISBN 80-901424-2-7.

ŠMÍD, Ondřej a Renáta ŠÍNOVÁ. *Rozvod manželství*. Praha: Leges, 2013, 336s. ISBN 80-875-7666-7.

TUČEK, Milan. *Česká rodina v transformaci: stratifikace, dělba rolí a hodnotové orientace*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 1998, 159 s. ISBN 80-859-5045-6.

VESELÁ, Renata a Karel SCHELLE. *Rodina a rodinné právo: historie, současnost a perspektivy*. 2. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2005, 283 s. ISBN 80-864-3293-9.

Životní cyklus: sociologické a demografické perspektivy. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2006, 307 s. ISBN 80-733-0082-6.

Internetové zdroje

PAKOSTA, Petr. Vliv věkové a vzdělanostní homogamie a sňatkového věku na stabilitu prvního manželství. *Sociologický ústav AV ČR* [online]. 2012 [cit. 2015-06-23]. Dostupné z:

http://dav.soc.cas.cz/uploads/64691cc08a5b7add5ae09ef62bfb3f65c1facb49_DaV12_1_p5_1_75.pdf

Český statistický úřad. 2014. *Sňatky podle vzdělání snoubenců v letech 1976-2013*. czso.cz, (online) [23. 6. 2015] Dostupné z:

<https://www.czso.cz/documents/10180/20548153/130055140410.pdf/39580659-7af1-4c6c-ad97-eccaee65febc?version=1.0>

Český statistický úřad. 2014. *Rozvody podle vzdělání manželů v letech 1976 - 2013*. czso.cz, (online)[23. 6. 2015] Dostupné z:

<https://www.czso.cz/documents/10180/20548153/130055140505.pdf/419dbe17-3a28-48aa-8240-cfcdf3c64cf6?version=1.0>

Český statistický úřad. 2014. *Rozvody podle vzdělání a příčiny rozvratu manželství na straně muže a ženy*. czso.cz, (online)[23. 6. 2015] Dostupné z:

<https://www.czso.cz/documents/10180/20555199/13006714rc11.pdf/222fd546-1c1b-4dec-9169-4ea51f4da6c4?version=1.0>

Český statistický úřad. 2014. *Rozvody podle příčiny rozvratu manželství v letech 1960–2013*. czso.cz, (online)[23. 6. 2015] Dostupné z:

<https://www.czso.cz/documents/10180/20548153/130055140507.pdf/41c06022-70ae-4384-a213-c77f2a284dd1?version=1.0>

Stanovisko prezidenta republiky, jímž vrátil Poslanecké sněmovně zákon o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů ze dne 16. 2. 2006 (online) [23. 6. 2015] Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=14031>

Důvodová zpráva k návrhu zákona o registrovaném partnerství. Sněmovní tisk 969/0 (online) duben 2005 [23. 6. 2015]

Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=4&ct=969&ct1=0>

Jiné zdroje

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství, ve znění pozdějších předpisů

Seznam grafů a tabulek

Tabulka č. 1: Faktory nestability manželství a nesezdaného soužití

Tabulka č. 2: Pearsonův korelační koeficient dosaženého vzdělání a rodinného stavu u žen starších 15 let

Tabulka č. 3: Pearsonův korelační koeficient dosaženého vzdělání a rodinného stavu u mužů starších 15 let

Tabulka č. 4: Rozvodovost u mužů v ČR v letech 2009 – 2013 s ohledem na dosažené vzdělání

Tabulka č. 5: Rozvodovost u žen v ČR v letech 2009 – 2013 s ohledem na dosažené vzdělání

Tabulka č. 6: Sňatky u mužů v letech 2009 – 2012 dle vzájemného vzdělání manželů

Tabulka č. 7: Rozvody u mužů v letech 2009 – 2012 dle vzájemného vzdělání manželů

Tabulka č. 8: Sňatky u žen v letech 2009 – 2012 dle vzájemného vzdělání manželů

Tabulka č. 9: Rozvody u žen v letech 2009 – 2012 dle vzájemného vzdělání manželů

Tabulka č. 10: Sňatky a rozvodovost u heterogamních a homogamních párů v letech 2009 – 2012

Tabulka 11: Příčiny rozpadu manželství u žen s ohledem na vzdělání v letech 2009 – 2013

Tabulka 12: Příčiny rozpadu manželství u mužů s ohledem na vzdělání v letech 2009 – 2013

Jméno a příjmení:	Bc. Markéta Juříčková
Katedra:	Ústav pedagogiky a sociálních studií
Vedoucí práce:	Doc. Mgr. Štefan Chudý, Ph.D.
Rok obhajoby:	2015

Název práce:	Vzdělání jako faktor ovlivňující rozvodovost
Název v angličtině:	Education as influencing factor of divorce
Anotace práce:	Diplomová práce je zaměřena na analýzu problematiky rozvodu v kontextu vývoje a fungování rodiny, zejména na území České republiky. Zabývá se historickým pojetím rodiny, jejími typy a funkcemi, následně formami partnerského soužití. Následuje popis rozvodu manželství v rámci historického pojetí a vývoje, se zaměřením na rozvod a jeho právní a sociální důsledky v současnosti. Empirická část práce je založena na kvalitativním a kvantitativním výzkumu, kdy se zaměřuje zejména na vliv vzdělání manželů jako možný faktor ovlivňující rozvodovost a další možné příčiny rozvratu manželství.
Klíčová slova:	Rodina, manželství, rozvod, rozvodovost, příčiny rozvodu, vzdělání.
Anotace v angličtině:	Diploma thesis aims to provide an analysis of divorce problematics within the context of family evolution and its functioning, especially in the Czech Republic. Thesis deals with the historical perception of family, its types, functions and subsequently with forms of cohabitation. Diploma thesis deals with the description of divorce in its historical evolution and focuses on divorce with law and social consequences in the present. Empirical basis for the theory is based on qualitative and quantitative researches and mostly aims on the effects of education on married couples which could be possible factor influencing divorce and other potential causes of marriage disruption
Klíčová slova v angličtině:	Family, marriage, divorce, causes of divorce, education

Přílohy vázané v práci:	Žádné
Rozsah práce:	75 stran
Jazyk práce:	český